

Medijska reprezentacija duhovnosti

Milih, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:323295>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KULTURALNE STUDIJE

Martina Milih

Medijska reprezentacija duhovnosti

DIPLOMSKI RAD

Mentor: dr.sc. Benedikt Perak

U Rijeci, prosinac 2017.

SADRŽAJ

1.	UVOD	6
2.	METODOLOGIJA ZNANSTVENOG ISTRAŽIVANJA.....	7
3.	SOCIO - KULTURNI MODEL RAZUMIJEVANJA FENOMENA.....	9
3.1.	Duhovnost kao socio-kulturni konstrukt	9
3.2.	Institucionalizacija fenomena.....	10
3.3.	Konceptualizacija duhovnosti	13
3.4.	Važnost socio-kulturnog konteksta u definiranju fenomena.....	14
4.	RELIGIJA I DUHOVNOST	16
4.1.	Teorijska promišljanja o religiji	16
4.2.	Duhovnost i religijsko pitanje	19
5.	ISTRAŽIVANJE 1: Analiza leksema religija i duhovnost u hrvatskom jezičnom diskursu.....	21
5.1.	Analiza relacija sa leksemom religija.....	22
5.2.	Analiza relacija sa leksemom duhovnost	24
5.3.	Unija leksema religija i duhovnost.....	25
6.	Međupovezanost fenomena.....	26
6.1.	New age pokreti i duhovnost novog doba.....	27
6.2.	Propitivačke pretpostavke duhovnosti	28
6.3.	Jezični izraz duhovnosti	30

6.4.	Duhovnost i sistemska znanost	31
7.	Nova duhovnost i mediji	31
7.1.	Internet i društvene mreže	32
7.2.	Duhovnost kao životni stil.....	33
8.	ISTRAŽIVANJE 2: Medijska reprezentacija duhovnosti.....	34
8.1.	Ciljevi istraživanja.....	34
8.2.	Umreženost društvenih aktera	35
8.3.	Nositelji ideja i medijski reprezentanti nove duhovnosti	37
8.3.1.	Rhonda Byrne, <i>Tajna</i>	37
8.3.2.	Esther Hicks	38
8.3.3.	Oprah Winfrey – <i>The Oprah Show i Super Soul Sunday</i>	39
8.3.4.	Louise Hay – <i>Hay House</i>	40
8.3.5.	Eckhart Tolle.....	41
8.3.6.	Deepak Chopra	42
8.3.7.	Ana i Nada Bučević	42
8.4.	Kontra-primjer: JP Spears	44
8.5.	Novi pristupi duhovnosti	46
8.5.1.	Vrijednosti i funkcije nove duhovnosti.....	46
8.5.2.	Uloga mreže	47
8.5.3.	Društvene mreže	48
8.5.4.	Medijska reprezentacija duhovnosti	50
8.5.5.	Duhovnost i konzumerizam	51

8.5.6. Zaključne misli: Što je <i>novo</i> u novoj duhovnosti	53
9. SISTEMSKA ZNANOST	54
10. ZAKLJUČAK	58
11. LITERATURA	60

POPIS SLIKA

Slika 1. Shematski prikaz socio-kulturnog modela.....	10
Slika 2. Analiza leksema religija.....	22
Slika 3. Analiza leksema duhovnost	24
Slika 4. Unija leksema religija i duhovnost	25
Slika 5. Umreženost društvenih aktera	35

SAŽETAK

Ovaj rad bavi se propitivanjem fenomena nove duhovnosti i njegove medijske reprezentacije. Kako bi se uopće započelo sa istraživanjem, napravljena je konceptualna distinkcija duhovnosti i religije, a potom je duhovnost obuhvaćena širokom definicijom odnosa pojedinca prema metafizičkim pitanjima. Rad je pisan s pretpostavkom da su svi fenomeni međusobno isprepleteni te da njihovo značenje proizlazi iz relacija. Prvo istraživanje odnosi se na konceptualizaciju religije i duhovnosti u hrvatskom jezičnom diskursu. Provedeno je s ciljem ukazivanja na važnost socio-kulturnog modela koji naposljetku navodi na zaključak kako ne postoji sveobuhvatna definicija fenomena, već samo ideja koja proizlazi iz pretpostavljene funkcije za njegove nositelje. Obzirom da su mediji i internet neizostavni u propitivanju nove duhovnosti, pružen je teorijski uvid koji će nadopuniti istraživački dio rada. Potom je provedena medijska analiza radova autora koji umreženi, postaju medijski reprezentanti i nositelji ideja nove duhovnosti. Zaključci rada upućuju na novu ideju duhovnosti kao sfere koja je neodvojiva od svih ostalih životnih područja što nam, između ostalog, sugerira važnost novih interdisciplinarnih istraživačkih pristupa duhovnosti. To se je pokazalo kompatibilnim sa postavkama systemske znanosti.

Ključne riječi: duhovnost, religija, konceptualna analiza, medijska reprezentacija, internet, systemska znanost

ABSTRACT

This paper deals with the questions of new spiritual thought and its media representations. To begin the research, a conceptual distinction between spirituality and religion has been made. Afterwards, spirituality is defined in its broad sense as one's relations with metaphysical questions. The paper is written with the assumption that all phenomena are intertwined, so accordingly their meaning derives from their relations. The first research concerns with conceptualization of religion and spirituality in Croatian language discourse. It was conducted with the aim of emphasizing the importance of the socio-cultural model, which ultimately suggests that there is no comprehensive definition of the phenomenon, but instead only the idea derived from the assumed function for its bearers. Since media and internet are indispensable in questioning the new spirituality, we provided theoretical insights that will complement the research part of the work. Furthermore, we conducted media content analysis which represents the works of authors who considers to be the carriers and media representatives of new spiritual thought. The conclusions indicate a new idea of spirituality as a sphere that is inseparable from all other life areas, which among other things suggests the importance of new interdisciplinary research approaches to spirituality. These considerations showed to be compatible with the systems view of life.

Key words: spirituality, religion, conceptual analysis, media representation, internet, systems view of life

1. UVOD

Diplomski rad na temu medijske reprezentacije nove duhovnosti, zamišljen je kao istraživački poduhvat čiji će rezultati predstavljati jedan potencijalan način na koji možemo pristupiti i razmišljati o fenomenima koji se često smatraju samorazumljivima. Jedan od njih je duhovnost, koji će se u radu obuhvatiti otvorenom definicijom odnosa pojedinca naspram metafizičkim pitanjima.

Početna zamisao o pisanju rada proizašla je iz uvida kako je zavidan dio medijskog prostora danas ispunjen sferama koje su dugo bile rezervirane za neke druge prostore, a danas su sastavni dio javne internetske sfere, čime postaju i ravnopravnim predmetom javne rasprave. Društvene mreže, uz ostale sadržaje, vrve motivacijskim govorima, savjetima za poboljšanje kvalitete života i podizanje razine svijesti, što je nerijetko isprepleteno sa duhovnim pristupima. Obzirom da je ta duhovnost oblikovana nekim novim značajkama, osjetno drugačijim od onih koju mnogi od nas poznaju kroz tradicijske religijske oblike, oslovljena je novom duhovnošću. Kako je svoj izraz djelomično formirala kroz medije i internetsku platformu, postala je sastavnim dijelom globalizacijskog, novomedijskog okoliša i kulture interakcije, što će uvelike utjecati na njezinu, formu, sadržaj i načine prenošenja. Kako će pokazati provedena istraživanja, akteri nove duhovnosti umreženi su na više razina i kao takvi postaju nositelji vrijednosti i sudionici u medijskoj reprezentaciji duhovnosti.

Kako bi se uopće započelo sa problematiziranjem kompleksne i široke tematike, potrebno je odrediti polazišnu točku pa je to učinjeno odabiranjem socio-kulturnog modela. Rad slijedi tezu kako su svi fenomeni međusobno isprepleteni i nastaju u interakciji, što pretpostavlja da će se definicije i poimanja fenomena razlikovati ovisno o kulturnom kontekstu, znanstvenoj pozadini istraživača i odnosu sa drugim fenomenima. Ta su promišljanja kompatibilna sa postavkama systemske znanosti – suvremene holističke struje

koja je usmjerena ka razumijevanju znanstvene kompleksnosti, sa svrhom pronalaženja načina da se znanosti okrenu ekološki održivom načinu razvoja i općenito povećanju kvalitete svih razina (su)života. Druga je pretpostavka da je na snazi nova paradigmataska struja, čiji se obrisi mogu prepoznati u različitim društvenim sferama. Pri tome mislimo da je i ideja nove duhovnosti i vrijednosti koje iz nje proizlaze dio toga te je postala neizostavnom komponentom u formiranje novih životnih filozofija.

Istraživanja i uvidi nastali su na temelju petogodišnje podloge u interdisciplinarnom polju kulturalnih studija, a sve s ciljem znanstvenog doprinosa području koje je samo po sebi nesagledivo širokom, ali i razumijevaju vlastitog poimanja svijeta. To je, naposljetku, neprolazan motiv društvenog istraživača.

2. METODOLOGIJA ZNANSTVENOG ISTRAŽIVANJA

Za potrebe rada provedeno je istraživanje na temu medijske reprezentacije nove duhovnosti, a uključivalo je nekoliko faza. Kako bi se uopće pristupilo analiziranju fenomena duhovnosti predstavljen je model na čijim će se postavkama graditi kasniji teorijski uvidi. Potom su na temelju već postojećih radova teoretičara izneseni neki pristupi proučavanju religije, duhovnosti i njihovih odnosa, sa čijim se postavkama slažemo i koji pružaju koristan uvid u daljnje rasprave. Pri tome prvenstveno mislimo na autora Williama Grassiea (2008) i njegova promišljanja o novim znanstvenim pristupima religiji.

Da bi se na aktualnom primjeru prikazao jedan od načina na koji se može pristupiti definiranju religije i duhovnosti, provedeno je istraživanje temeljeno na web korpusu hrvatskih tekstova hrwac22. Dobiveni podatci predstavljeni su u tri grafička prikaza – za religiju, duhovnost i uniju zajedničkih leksema. Iako nam ovi empirijski podatci ne pružaju uvid u prirodu relacije među leksemima, sama prisutnost u jezičnom diskursu ukazuje na

njihov značaj za razumijevanje fenomena u određenom socio-kulturnom kontekstu, što čini temelj bilo kojeg daljnjeg poduhvata.

Kako bi se ideje smjestile u odgovarajući misaoni i teorijski kontekst, opisane su ključne značajke socio-kulturne paradigme i ideje nove misli iz kojih postavke nove duhovnosti djelomično izrastaju. Obzirom da bi proučavanje fenomena bilo manjkavo bez pružanja uvida u ulogu medija i interneta te logiku mreže, izneseni su teorijski uvidi važni za razumijevanje primjera koji su bili predmet analize.

Internet nije važan samo za teorijsku podlogu, već je poslužio i kao alat za pretraživanje. Provedena je analiza radova i djelovanja autora i medijskih aktera koji su se na temelju dosadašnje upućenosti u tematiku nove duhovnosti pokazali važnima za formiranje ideja i njihove (medijske) reprezentacije, a odabirani su po principu umrežavanja. Kako bi se vizualiziralo o kakvim se relacijama govori izrađen je i priložen slikovni prikaz sa svim podacima važnim za razumijevanja fenomena. Točke u mreži predstavljaju spomenute aktere, a radovi Rhonde Byrne, Esther Hicks, Oprah Winfrey, Louise Hay, Eckharta Tollea, Deepak Chopre i Ane Bučević detaljnije su elaborirani. Sam pristup istraživanju, ciljevi i dobiveni rezultati na samom su kraju povezani sa pristupom sistemske znanosti prema studiji Fritjofa Capre i Pier Louisia (2014), jer su njihovi uvidi poslužili kao smjernice za ovo, ali i promišljanja o svim daljnjim istraživanjima.

3. SOCIO - KULTURNI MODEL RAZUMIJEVANJA FENOMENA

3.1. Duhovnost kao socio-kulturni konstrukt

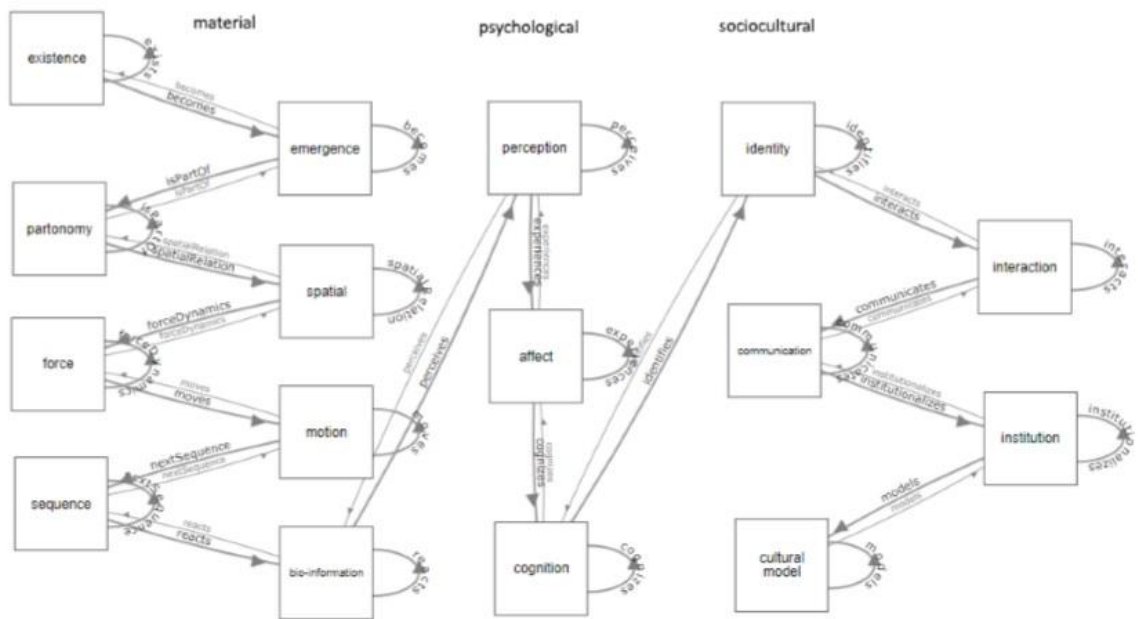
Kako je o duhovnosti kao fenomenu sa nebrojenim potencijalnim značenjskim punjenjima nemoguće progovoriti iz jedne univerzalne perspektive, važno je odabrati i objasniti polazišnu točku.¹ Iako će se neizbježno dotaknuti koncepata boga, religije, vjere i duhovnih iskustava kao fenomena neodvojivih od diskursa duhovnosti 21. stoljeća, rad nije pisan iz teološke perspektive, već iz perspektive suvremenog istraživača društvene i novo-medijske zbilje. Kao model odabran je onaj socio-kulturni, u kojem će se sve definicije duhovnosti, religije i srodnih koncepata poimati kao sociokulturni produkti, ovisni i neodjeljivi od kulturnog i vremenskog konteksta, kao i svojih nositelja. Duhovnost je zasićen pojam - iza sebe ima tisuće godina značenjskog i simboličkog tereta.

U svrhu pojašnjavanja modela na temelju kojeg se grade teorijski uvidi rada, poslužiti ćemo se niže prikazanom shemom.² Ona uključuje raščlambu ključnih sastavnica i slijed koji nastaje njihovim daljnjim povezivanjem i srastanjem, a počinje od najjednostavnijih elemenata postojanja koji grade materijalni i psihološki te naposljetku kompleksniji socio-kulturni sistem. Za naše je potrebe na ovom mjestu dovoljno pratiti treći dio sheme koji u cjelini predstavlja višu instancu socijalne konstrukcije koja je neodvojiva od temporalnog, kulturnog, socijalnog i političko okruženja. Ne bazira se više na pojedincu nego na

¹ Niti jedna definicija duhovnosti ili bilo kojeg drugog fenomena nije pogrešna, ali uz preduvjet da se pruži pojašnjenje te se postavi u značenjski kontekst kako bi bila smisljena.

² Jasno je da socio-kulturni model proizlazi iz starijih teorija društvenih znanosti te se često koristi u istraživanju fenomena. Shema je preuzeta iz studije: Perak, B. (2018) *The role of metonymy and metaphor in the construction of concept nation. A corpus based ontological-syntactic-semantic discourse analysis. Metaphors in the Discourse of the National*. U Šarić, Ljiljana and Mateuzs Milan Stanojević (ur.) *Discourse Approaches to Politics, Society and Culture Series*. John Benjamins. (u pripremi za objavu). Obzirom na nedostupnost starijih radova, razumijevanje sheme temeljilo se je između ostalog na primjeru ove, i postojećih studija, dok su svi izneseni opisi proizašli iz vlastitih uvida u sastavnice sheme, potkrijepljeni pojašnjenjima mentora. Jasno je i da se jednom iznesene postavke socio-kulturnog modela mogu razrađivati, a na istraživanjima utvrđivati kako prikazane relacije mogu utjecati na svoje sastavnice.

identitetskoj grupaciji³ sa svojim specifičnim obilježjima, a kroz procese interakcije i potom komunikacije, stvaraju se temelji za izrastanje institucija. Oko toga se formira socio-kulturna klima iz koje će proizlaziti daljnje definicije i svjetonazori. Razumijevajući proces, moguće je ozbiljnije pristupiti bilo kojem fenomenu koji je predmet znanstvenog interesa.

Slika 1. Shematski prikaz socio-kulturnog modela⁴

3.2. Institucionalizacija fenomena

Dakle, bilo koja snažnija društveno nošena idejna formacija, prije ili kasnije pušta korijene i izrasta u institucionalizirani, trajniji i moćniji konstrukt i kao nešto što je veće od čovjeka samog, stječe legitimitet. Kako je nemoguće ljudskim parom očiju pod nadzorom imati sve veći broj pojedinaca koji po određenim značajkama postaju dio grupe i zajednice, kroz povijest su se razvijala i institucionalna pravila koja je valjalo slijediti. To su pravila koja

³Pojedinci će okupljeni putem srodnih značajki, vrijednosti i uvjerenja imati i veću kolektivnu moć te potencijalnu stabilnost i familijarnost kroz koju se potom djeluje.

⁴ ibid.

bi pojedince držala u koheziji, a kao krajnji cilj i rezultat uvijek je neka razina samokontrole. Za primjer uzmimo religiju gdje postoji više inačica, a jedna od njih je koncept Boga koji sve vidi i sve zna u svakom trenutku - i kada mislimo da nitko ne gleda. Iz istočnjačkih filozofija ističe se Karma kao univerzalni zakon koji ne zaobilazi nikoga, a on poslovično preveden glasi – „kako siješ, tako ćeš i žeti“⁵. Institucija predstavlja organizirani koncept koji upravlja misaonim sistemom, kategorizira, opravdava i podupire, pruža osjeća identiteta, ali samim time i ograničava. Svaki veći pokret koji će se iznjedriti protiv postojeće institucije, vremenom će i sam postati novi oblik jedne. Nova paradigma⁶ nastaje kao preslagivanje ideja koje se opet iznova formiraju kroz poznate strukture, ili riječima Johna Searlea: „sve kompleksnosti ljudskog društva zapravo su različite površinske manifestacije zajedničkih temeljnih postavki“ (2010: 6,7). Za njega je jezik ono što omogućuje nastajanje i održavanje institucija, stoga podržava tezu kako bez njega ne bi mogle postojati institucionalne činjenice koje se temelje na komunikaciji i sporazumijevanju članova, kao ni prava, dužnosti i obveze koje iz toga proizlaze. Prema tom viđenju, sve su institucije u biti lingvističke konstrukcije, jer je to njihov konstitutivni element (ibid: 62-63,88). Iako se duhovnost novog doba može ocijeniti kao pokušaj de-institucionalizacije fenomena– u smislu zagovaranja osobnog iskustva bez posredništva religije i naglasku na individualnosti, izgleda kako je na snazi tek jedna nova vrsta suvremene institucije.

Institucija i proizlazeći kulturni model nije krajnja instanca u shemi, već nova polazišna točka koja potom djelomično povratno djeluje na sastavnice iz kojih izranja, što je i prikazano strelicama (Slika 1). U društvenim su znanostima razvijani *top-down* i *bottom-up*

⁵Narodna poslovice.

⁶Paradigma se prema učenjima Thomasa Khuna definira kao „skupina postignuća - koncepata, vrijednosti, tehnika itd. – koji dijeli znanstvena zajednica te ih koristi za definiranje postojećih problema i njihovih rješenja“ (Capra i Luisi, 2014: 3).

modeli⁷, a u holističkom pristupu istraživanju u obzir trebamo uzeti oba, jer tek kombinirani pristup daje novu dimenziju razumijevanju fenomena. Tako će institucija koja predstavlja formaciju proizašlu iz vrijednosti i ideja svojih nositelja, utjecati na način razmišljanja, ponašanja, djelovanja, što može sezati sve do sastavnica prvog stupca u shemi. Za primjer možemo uzeti višestoljetne dominantne postavke u svim znanostima poznatog kartezijanskog modela - kao odvojenosti uma, duha i tijela. Iz ove su filozofske struje misli izrastala i velika znanstvena otkrića u domeni biologije, genetike i prirodnih znanosti, koja su smatrana nepobitnima. U 21. je stoljeću vidljiv novi paradigmatički zaokret, koji izrasta na ideji da su ove komponente na svim razinama povezane i da se formiraju se u korelaciji. Dovoljno je spomenuti istraživanja o reprogramiranju ljudskih DNA riječima⁸ ili *Placebo ste vi*⁹, knjigu dr. Joea Dispenze (2014) koji govori ozdravljenju umom i iznosi neke nove pristupe.¹⁰ Ovaj zaokret nije vidljiv samo u znanosti, već je i temeljna postavka nove struje misli i duhovnosti, što ćemo i elaborirati na primjerima.

Socio-kulturni model kompatibilan je sa postavkama systemske znanosti¹¹, koja je kartezijanski model sigurnosti u znanja koja su proizašla iz znanstvenih istraživanja, zamijenila znanjem koje je približno i nikad sasvim sigurno. Priroda se poima kao mreža isprepletenih odnosa u kojima značenja fenomena proizlazi iz njihovog odnosa te ovisi o ljudskom promatraču i znanstvenoj pozadini, a to za sobom otvara pitanja mogućnosti iscrpnijih znanstvenih poduhvata (Capra i Luisi, 2014: 82). No,,za mnoge znanstvenike činjenica da možemo približno formulirati modele u svrhu opisivanja beskrajne mreže

⁷ Za primjer vidi: Matland, R. (1995). *Synthesizing the Implementation Literature: The Ambiguity-Conflict Model of Policy Implementation*. Journal of Public Administration Research and Theory: J-PART, Vol. 5, No. 2. str. 145-174.

⁸Za primjer vidi: <https://wakeup-world.com/2011/07/12/scientist-prove-dna-can-be-reprogrammed-by-words-frequencies/> [11.12.2017.]

⁹ Dispenza, J. (2014). *Placebo ste vi*. Planetopija. Biblioteka Makronova

¹⁰ Problematika je primjera radi sažeta u nekoliko rečenica, no njezina kompleksnost ima nesagledive razmjere.

¹¹ Vidi str 51.

isprepletenih fenomena te da smo kadri sustavno unaprijeđivati modele ili postavke, izvor je pouzdanosti i snage“ (ibid: 3).

3.3. Konceptualizacija duhovnosti

Zašto nam je uopće potreban pojam duhovnosti? Zbog čega ima toliku konceptualnu važnost i neprestano ga se hrani novim značenjima? Duhovnost i vjerovanje u postojanje duhovnog – uz osjetilima dostupan materijalni svijet, oduvijek su bili povod mislima o postojanju nečeg trajnijeg od ljudi i njihovih životnih vjekova. Duhovnost će se za potrebe rada i vlastitog intelektualnog promišljanja definirati kao neodvojivost pojedinca od svemira u cjelini te kao odnos tog isto pojedinca spram sebe i svega oko sebe. Važnost se pridaje osobnom iskustvu i fenomenima koje suvremena znanstvena misao nije još nužno opojmila i priznala, a odnosi se na univerzalna pitanja o životu, postojanju i smrti. To je ujedno prihvaćanje da svojim umom vjerojatno još ne možemo pojmiti sve ono što jest, no nemogućnost konceptualiziranja ne niječe mogućnost postojanja nečega. Na ovu se definiciju dobro nadovezuju i tumačenja autora Capre i Luisia u kojem duhovnost opisuju kao „izravno, ne-intelektualno iskustvo realnosti čije su ključne značajke neovisne o kulturalnom i povijesnom kontekstu“ (2014:277). No, ne smijemo smetnuti s uma ni da je definiranje duhovnosti kao nečeg što je „neovisno o kulturalnom i povijesnom kontekstu“ također kontekstualno definirana premisa. Sve ovo izazovi su suvremene znanosti.

Iako se duhovnost po mnogim definicijama referira i bavi fenomenima koji se smatraju trajnima, koncept svejedno ima dinamičan, a ne statičan oblik. To obilježje proistječe iz neprestanog re-definiranja, širenja i fluidnosti. Svaka će pojedina definicija duhovnosti u određenom kontekstu postati temelj novih filozofija, načela i institucija, koja će naposljetku sačinjavati i uvelike određivati svjetonazor i klimu društvenog prostora. Uzimajući u obzir ovu konstataciju, postaje jasnije zašto je u toj mjeri kompleksno baratati definicijom bilo kojeg društvenog fenomena, posebice onim koji se referira na apstraktno.

Iako je možda značenjski labilan, ni u jednom trenutku nije dovedeno u pitanje njegovo postojanje. Simbolička borba samo će povećati njegovu konceptualnu jačinu i ukazati na njegovu potrebitost.

Ovo je ujedno koristan prvi korak pri definiranju fenomena – upitati se je li opipljiv i vidljiv, odnosno opojmljiv bilo kojim od poznatih osjetila ili je pak apstraktan socio-kulturni koncept. Od sličnih postavki kreće i autor Benedikt Perak (2017) koji govori da fenomeni – u slučaju njegova istraživanja to je *nacija*¹², bez obzira na svoju nematerijalnost imaju veliku pragmatičku moć oblikovanja društvenih identiteta, interakcije, komunikacijskih kodova i svega što dalje iz toga proizlazi. Socio-kulturni koncepti izrastaju iz kognitivnih struktura pojedinaca i zajedničkih interesa i namjere, čime se osigurava relativna predvidljivost i stabilnost (Perak, 2017: 5,6). Postojanje entiteta postaje priznato od trenutka njegova imenovanja. Tada je rođen temelj konstrukta u nastajanju - o njemu se može raspravljati, dodavati mu se konotacije, izmjene, promjene, pozitivni, negativni predznaci, ali i neutralizacije, obzirom da je to jedan od alata ideologizacije.

3.4. Važnost socio-kulturnog konteksta u definiranju fenomena

Niti jedan društveni fenomen ne nastaje u vakuumu pa ćemo se u radu oslanjati na tezu kako su svi fenomeni u osnovi neograničeni – na prvoj razini da su neodjeljivi jedni od drugih, a potom da se ne isključuje neprestano širenje već postojećih značenja. Kada uspijemo povezati društvenu klimu, politički kontekst i sustave organizacije, socio-kulturni će modeli imati mnogo više smisla, jer će se podrazumijevati kao cjelina izričaja jednog kulturno povijesnog razdoblja sa svojim stvarnim nositeljima, a ne kao suviše apstraktno teoretiziranje koje može, ali i ne mora biti relevantno. Primjerice, možemo uočiti da su značajke pojedinih političkih uređenja zajedničke i nekim religijskim sustavima vremena, koje i omogućuju

¹²Iako govori o pojmu *nacije*, implikacije koje proizlaze iz konceptualizacije mogu se bez većih preinaka primijeniti i na bilo koji drugi fenomen, u ovom slučaju duhovnost.

njihovo supostojanje. Kada se počnu značajnije ideološki razilaziti, jasno je da će prije ili kasnije doći do promjene neke vrste. Tako su mnoge značajke neo-liberalnih uređenja, jedna od kojih je naglasak na odgovornosti pojedinca za vlastitu društvenu poziciju i napredovanje, djelomično kompatibilne sa izranjanjem nove zapadnjačke duhovnosti koja će naglasak staviti na isto. Jednako tako, država u kojoj prevladavaju vjerski fundamentalisti, vrlo će vjerojatno imati totalitarno, a ne demokratsko uređenje. To može biti indikator njihova paralelnog razvoja, odnosno pretpostavke da niti jedna od tih sfera nije nastajala slučajno, netaknuto od promjena koje ih se naizgled ne dotiču izravno.

Kada započnemo sa promišljanjem duhovnosti, prvo ćemo se naći u intelektualnom klinču povod kojem su površne, ali i dubinske kontradikcije često međusobno isključujućih definicija koje supostoje pod istim nazivom. Te kontradikcije nerijetko proizlaze iz problematičnosti izjednačavanje religije i duhovnosti. Ako ćemo nadalje u istoj rečenici koristiti riječi duhovnost i znanost, potrebno je razjasniti da se to poistovjećivanje često vidi kao kamen spoticanja u istraživanjima. Što će ovi koncepti uključivati uvelike ovisi o kulturalnoj i znanstvenoj pozadini istraživača, ali i poanti, odnosno krajnjem ciljem ka kojem kao društveno aktivni pojedinci stremimo. Značenje koncepata, njihova simbolika, načini širenja i društveni utjecaj razlikuju se sinkronijski i dijakronijski gledano, a neprestano se nanovo formiraju kao živi, društveni, a možemo reći i ideološki procesi¹³. Za definiranje duhovnosti i religije poslužit ćemo se radovima stručnjaka na tom području, s čijim se ključnim postavkama slažemo.

¹³Počeci rasprave o onom što će se kasnije oformiti u pojmu ideologije sežu u 16. stoljeće i to sa Francisom Baconom. No, ako uzmemo definiciju ideologije kao „proces proizvodnje značenja, znakova i vrijednosti društvenog života“ ili „skup ideja koje služe legitimaciji dominantne društvene moći“ (Eagleton, 1991: 1) tada možemo fenomene kronološki postojeće prije terminološkog formiranja pojma oslovljavati ideologijom.

4. RELIGIJA I DUHOVNOST

4.1. Teorijska promišljanja o religiji

Duhovnost je oslanjanje na vlastito iskustvo, dok religiju možemo definirati kao kulturološku interpretaciju vjere¹⁴. Ako ovu definiciju uzmemo kao adekvatnu, tada u njoj možemo potražiti potencijalni dio objašnjenja za postojanje mnoštva religija diljem svijeta, od kojih su najutjecajnije i brojčano dominantne stare više tisućljeća, kroz koja su često bile inačica politike.¹⁵ Kako bi dao sistematičan temelj za daljnje rasprave o religiji, ujedno nudeći odgovor na neadekvatnost i zastarjelost baratanja postojećim konceptima, John Hicks¹⁶ razradio je teoriju religijskog pluralizma, gdje je za početak podijelio povijest svjetskih religija u dvije epohe. Ono što je zajedničko religijama koje autor kategorizira kao arhaične i primitivne, a koje su bile dominantne do okvirnog perioda 800.-500. godine pr.n.e. jest težnja za konzerviranjem postojećeg poretka, što znači da je pojedinac u nastojanju očuvanja vrijednosti grupe bio zanemaren. Oko 200 god. pr. n.e počinju se formirati religijske zajednice kod kojih se mogu uočiti značajni zaokreti u temeljnim vrijednosti, koji će ujedno biti i postavke mnogih velikih religijskih učenja. Nove će religije biti usmjerene ka osobnom spasenju pojedinca, a sve radi težnje i nade da će jednom u budućnosti, u nekim drugim svjetovima i nekim drugim vremenima doći do promjene sadašnjeg stanja, a pojedinac će biti nagrađen za svoje patnje i žrtve. To se posebno očituje i u kršćanstvu (Tolvajčić, 2011: 205, 206).

Hicks kao autor koji progovara iznutra - kao pripadnik jedne kulturalno-religijske zajednice, istupa kao zagovornik pluralističke teorije koja će ponuditi ono što naziva

¹⁴Ovo se međusobno ne isključuje: biti pripadnikom religije ne isključuje doživljavanje vlastitog iskustva, jednako propovijedanju - ili pak sasvim drugačijem.

¹⁵Religija je inačica politike ako je promatramo u povijesnom smislu i jednoj od svojih uloga. Osvajanje teritorija i pokoravanja vlasti u ime boga samo je jedan od primjera.

¹⁶Prema: Tolvajčić, D. (2009). *Religijski pluralizam kao izazov za filozofiju religije: John Hicks*. Filozofska istraživanja God. 31 (2011). Sv. 1 (203-218).

„kopernikanskim obratom“ u filozofiji religije. Religije tumači kao „ravnopravni način da se iskusi transcendentnu zbiljnost“, što je uvijek ovisno o kulturološkim uvjetima i drugačijim konceptualnim okvirima (ibid: 206). Uviđajući kako je tradicionalno poimanje religija nefunkcionalno jer se temelji se na ekskluzivitetu i veličanju jedne religije uz nepotpuno priznavanje druge, on se zalaže za radikalnu transformaciju koju smatra nužnom obzirom na promjenu svijesti i poimanja religija u suvremenog čovjeka. Njegove se ideje za pomirenjem religijskog i naturalističkog poimanja nastanka i funkcioniranja postojećeg svijeta mnogima čine utopističkima, no trenutno se bilo kakvi naponi čine i nužnima. Hicks navodi kako se među ove dvije sfere vodi vječna borba, a argumenti jedne i druge strane ne uspijevaju objasniti cjelokupnost fenomena, posebice ako se njemu osim fizičkog nastanka nastoji dati neki veći smisao (ibid: 205, 207). Također je uočio potrebu za potencijalnim pomirenjem, odnosno uvažavanjem ideja svih religija, predlažući međureligijski dijalog i priznavanje pluralizma religija kako bi se u konačnici mogla stvoriti efikasnija i liberalnija filozofija religija. Kao da se nastoji pronaći neki zajednički temelj pluralističkim pristupima pa se tako postavlja i pitanje „jesu li sve religije usmjerene prema istome „predmetu“, odnosno štujemo li svi – očito u drugačijim simbolima – istu transcendentnu zbiljnost?“ (ibid: 203, 204).¹⁷ No, o tome se ne treba zanositi jer, kako su uočili neki teoretičari religije, „previše je simplicistički i protu-činjenično tvrditi da su sve religije iste“, stoga se mnoga akademska istraživanja usmjeravaju upravo na različitosti te se protive generaliziranjima i svojevrsnim pokušajima sinteze (Grassie, 2008: 135).

Promišljanja Williama Grassiea iznesena u knjizi *The new sciences of religion* (2008)

također su poslužila kao inspiracija i temelji za dublja i intenzivnija promišljanja. Unatoč

¹⁷U propitivanju religije odabrano je iznijeti viđenja teoretičara koji sam sebe klasificira *unutarnjim*, iako je krajnji cilj rada ukazati na potrebitost odvajanja religije od duhovnosti, jer dogmatičnost uvelike otežava, ponekad i onemogućuje pretpostavljenu znanstvenost duhovnosti. Važno je cijeniti motive bilo koje istraživačke zajednice i otvaranje prema novim uvidima. Ono što se smatra iznimno važnim u cijelom tom poduhvatu jest poštivanje ravnopravnosti i nenasilnost prema različitim perspektivama, jer je to preduvjet održivog razvoja o kojem se neprestano govori. Naposljetku, rezultati će pokazati funkcionalnost pojedinih pristupa, kao i njihovu ulogu i potrebitost za boljitak na svim razinama.

bliskoznačnosti pojmova, autor daje ključne crtice za razdiobu fraze „duhovan, a ne religiozan“, navodeći kako je duhovnost težnja da se doživi iskustvo bez višestoljetnih ograničenja nastalih povijesnim i institucionalnim nametanjima. Kaže kako se duhovnost s jedne strane može poimati kao težnja za povratak korijenima, neposrednim osobnim iskustvom bez religijskih i društvenih ograničenja, a s druge se pak neke značajke vrlo glatko mogu smjestiti u prostor konzumerističkog društva koje postavlja zahtjeve za individualnošću, što zaslužuje posebnu raspravu¹⁸ (Grassie, 2008: 128, 129).

Svaka će religijska tradicija pružati uvid u svoju kulturu, vrijednosti, zajednicu i običaje, ali jednako će tako proširiti svoje viđenje na univerzalne vrijednosti koje bi se trebale odnositi i na sve druge, često vrlo različite tradicije (ibid: 130). Religija može dati objašnjenja i vjerodostojnost pripadnicima vlastite kulturne sredine. No, ako su religije kulturološki uvjetovane, teško je za očekivati kako bi mogle proizvesti univerzalne zaključke koji bi bili kompatibilni sa svim drugim religijama. Tu nastaje žarište razilaženja.

Jedna od poteškoća bavljenja religijom proizlazi iz potpunog odbijanja uvažavanja bilo kakve razine funkcionalnosti religije za pojedinca, gdje je na snazi „odbijanje religijskih istina kao lažne svijesti i iracionalnih ideologija“ (Grassie, 2008: 132)¹⁹. To u nekim prilikama vodi ka scijentizmu, odnosno znanstvenoj krajnosti koja podrazumijeva da se sve može dokazati i potvrditi znanstvenim načelima, pri čemu bi znanost naposljetku predstavljala zamjenu za religiju (ibid: 132).²⁰ U ideološkoj paleti svijeta, prisutno je zaista nebrojeno puno varijacija na temu. Grassie navodi kako su unatoč ovoj struji, mnogi veliki znanstvenici morali odbaciti teorije sekularizacije, jer religije „bilježe uspon diljem svijeta unatoč drastičnom ekonomskom rastu i znanstvenom napretku“ (ibid; 135).

¹⁸Vidi str. 49.

¹⁹Pripadati religiji u jednu ruku znači pripadati određenoj kulturi, stoga se čini neadekvatnim govoriti o potpunom „nepripadanju“. Religija i kulturni milje uvijek će na nekoj razini biti kompatibilni.

²⁰Ovo je pitanje dodatno razrađeno u raspravi o sistemskoj znanosti. Vidi str. 52.

I to nerijetko dosegne svoje krajnosti u vidu konzervativizma - u vremenima krize to se odlikuje jačanjem političke desnice, religije i religijskih dogmi, obrane tradicionalnih vrijednosti, nacionalizma i sve redom. Kako objašnjava hrvatski autor Josip Šimić (2009) „religije tako postaju posljednje sigurno jamstvo zajedničkog identiteta u vremenu u kojem je porastao osjećaj straha od moguće iskorjenjivosti različitih običaja naroda i pojedinaca. Zato se mnogi hvataju za Boga, ne samo i ne prije svega jer žele biti čvrsti u vjeri, nego daleko više zato jer u slučajevima vjera ostaje kao zadnja poveznica osoba koje u svijetu u kojem žive više ne uspijevaju pronaći one društvene i kulturne značajke okoliša u kojem su rođeni i u kojem su nekad živjeli“ (Šimić, 2009: 750).

4.2. Duhovnost i religijsko pitanje

Poznato je višestoljetno uvjerenje duhovnih i religijskih praksi da je duhovno iskustvo nepojmljivo i da se ne može izreći riječima, jer bi bilo koji takav pokušaj rezultirao umanjivanjem onoga što to stvarno jest (Capra i Luisi: 278). Jezik je alat za formiranje i iznošenje misli, komunikaciju i sporazumijevanje stoga bi idejno prema tom obrascu trebao omogućiti i da iskustvo svetoga koje nastaje u subjektivnom stanju postane barem djelomično izrecivo. Autor Perak (2010) opravdano se pita je li ga pritom moguće u potpunosti izraziti jer, „procesom svodenja iskustva na izriječ o iskustvu sâmo iskustvo mijenja se prilagodbom jezičnom kodu. Štoviše, ulazeći na jezičnoj razini u semantičke odnose s drugom pojmovima, oplođuje se novim nijansama značenja i implikacijama“ (Perak, 2010: 252). Poznavanje istovremeno oslobađajuće i ograničavajuće naravi jezika, ne bi trebalo sprječavati ljudsku znatiželju za maksimalnim približavanjem fenomenu, no pitanje jezika i iznošenja subjektivnih iskustava tema je dovoljna opširna za zasebnu studiju.

To što je potrebno napraviti jasnu konceptualnu distinkciju duhovnosti i religije, ne mora nužno značiti da su one međusobno isključive ili da će se duhovnost prestati poimati kao temelj religija. Ona može biti temelj, no sve što kasnije iz toga izrasta – dogmatično

objašnjavanje svijeta s ciljem održavanja kohezije među članovima u svrhu veće instance upravljanja - odgovornost je religije (Capra i Luisi; 282). Iskustvo svetoga²¹ polazišna je točka opojmljivanja svijeta u religijskim tradicijama, a nositelji tih iskustva „oblikuju ritualne, narativne, filozofske, etičke, socijalne i materijalne obrasce religijskih sustava što u dodiru s novim sljedbenicima, povijesnim okolnostima i kulturalnim obrascima obično postaju vrlo složeni i razrađeni“ (Perak, 2010: 237).

Iako duhovno smatra neizrecivim, religija će ipak na temelju njega iznjedrili svoje interpretacije funkcioniranja svijeta koji mogu postati predmetom komparativne metode, što nije problematično dok ne preraste u dogmu (Capra i Luisi: 280). Zabrana propitivanja otrov je za razumijevanje, ravnotežu i napredak, duhovni ili materijalni. Capra i Luisi navode kako su stoljećima u kršćanstvu „teološke tvrdnje o naravi svijeta ili o ljudskoj prirodi smatrane doslovnom istinom, a svaki pokušaj da se preispitaju ili modificiraju proglašen je krivovjerjem. Ova rigidna pozicija Crkve dovela je do dobro znanih sukoba znanosti i kršćanskih fundamentalista, što se nije prekinulo do današnjeg dana“ (ibid: 281). Jasno je kako u interesu mnogih, bilo religijskih, bilo drugih društveno-ideoloških organizacija nije promjena, ma koliko nužno ona bila - već konstanta, jer ona na temelju prošlosti osigurava legitimitet za budućnost.

Fokus na prirodu funkcioniranja i temelje ovakvih fenomena je izuzetno važan, jer doprinosi boljem razumijevanju šire slike. Tada je moguće ukazati na još neke putanje, a jedna vrlo značajna proizlazi iz težnji da se nadiđu religijski institucionalni okviri, a da se zadrži duhovna dimenzija življenja. Posredstvom interneta i novih medija djelomično će se redefinirati postojeća paradigma, čemu će se detaljnije posvetiti kasnije.

²¹ Značenje svetoga također je ovisno o kontekstu o kojem se govori, a okvirno ga možemo definirati kao osobni susret pojedinca sa vlastitim poimanjem *svetoga*. To je vlastito poimanje koje može, ali i ne mora proizlaziti iz religijskih postavki.

5. ISTRAŽIVANJE 1: Analiza leksema religija i duhovnost u hrvatskom jezičnom diskursu

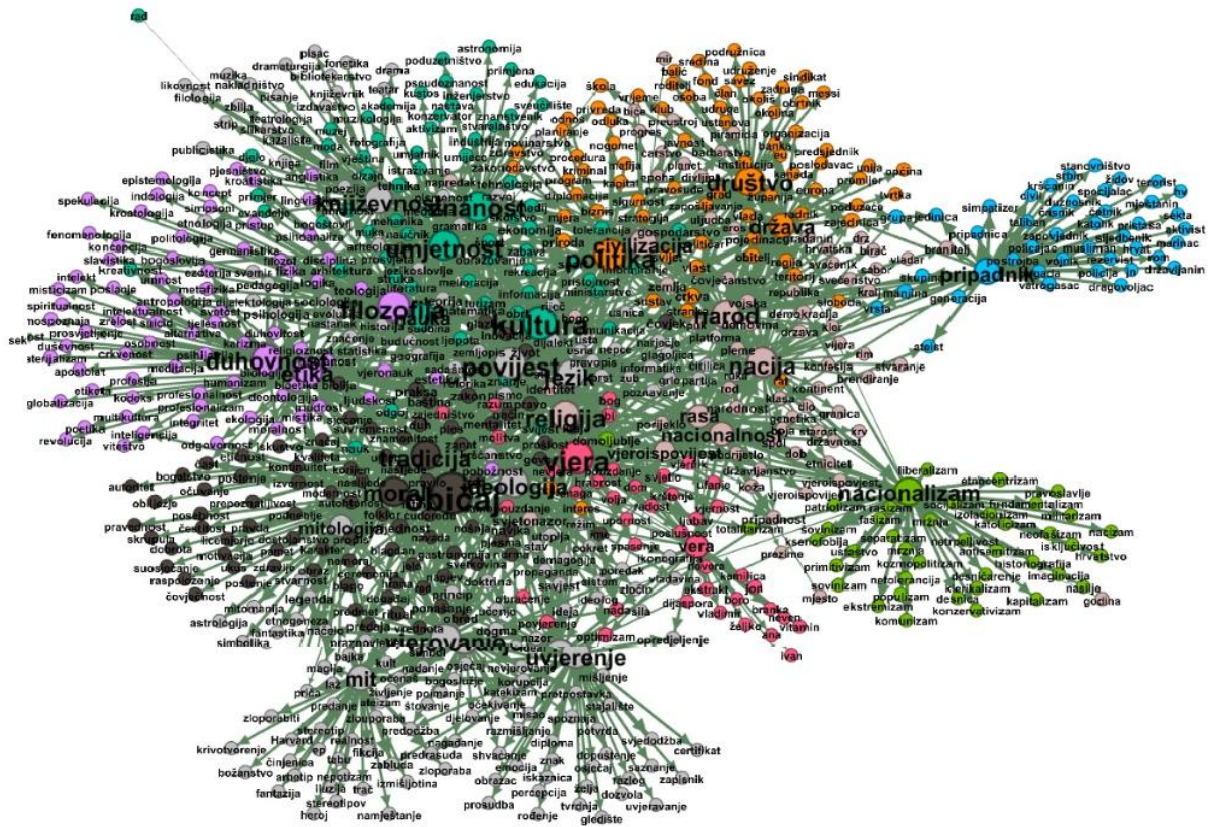
Kako bismo na primjeru prikazali kako izgleda poduhvat razumijevanja i pokušaj definiranja fenomena koji je produkt određenog socio-kulturnog sistema, provedeno je empirijsko istraživanje leksičkih koncepata duhovnosti i religije u hrvatskom jezičnom diskursu. Kao baza podataka korišten je trenutno najveći web korpus hrvatskih tekstova hrwac22, a na temelju postavljenih upita, dobiveni su rezultati na dva nivoa – leksemi koje se direktno vezuju uz duhovnost i religiju te potom leksemi koji se vezuju uz jedinice prvog nivoa. Uvid u jezični korpus od velike je koristi pri istraživanju, jer nam dobiveni empirijski podatci pomažu pri razumijevanju konceptualne konstrukcije odabranih pojmova. Time se uvelike olakšava shvaćanje fenomena kao izraza socio-kulturnog miljea, čiji su stvarni nositelji ljudi, a koji se realizira kroz jezični diskurs²². Istraživanje je doprinijelo jasnijem razumijevanju kompleksnosti jezičnog diskursa i njegovih sastavnica, no ono što nam ovakva analiza ne može pružiti jest uvid u kontekstualni odnos među pojmovima. Uzmimo za primjer religiju i znanost – iz same relacije ne može se iščitati govori li se o potencijalnom prijateljevanju između dvije sfere, ili pak o nemogućnosti istog. Ipak, na koji god da se način povezuju, sama prisutnost u diskursu i povezivanje sa nekim značenjski snažnim, često ideološko dugovječnim konceptima može nas usmjeriti prema daljnjim zaključcima.

Istraživanje je provedeno sa nekoliko važnih pitanja na umu, a kako nam ova vrsta analize može pomoći u definiranju fenomena i razumijevanju različitih komponenti definicija jedno je od temeljnih. Zaključak je jasan – niti jedna definicija fenomena neće biti pogrešna, ukoliko se otvorimo shvaćanju njezina konteksta i postojanja, jer nam se tek tada pruža

²²Kako se je pojasnilo ranije, jezik se poima kao institucionalni temelj jer se pravila stvaraju i održavaju kroz komunikacijske kodove.

moгуćnost kritiĉkog promišljanja. U nastavku su priloŹene dvije slike, a svaka od njih prikazuje odabrane lekseme i njihove relacije sa drugim leksimima.

5.1. Analiza relacija sa leksomom religija

Slika 2. Analiza leksema religija²³

Slika 2 prikazuje relaciju religije sa drugim leksimima, a broji ukupno 691 ĉvor i 1583 veze²⁴, a analiza je pokazala kako su oni najuĉestaliji redom *obiĉaj, kultura, vjera, filozofija, politika, povijest, znanost, umjetnost, vjerovanje, nacija, tradicija, duhovnost, društvo, narod, uvjerenje, moral i jezik*.²⁵ *Obiĉaj* je leksom s najvećim brojem poveznica, što je za religiju u danom socio-kulturnom kontekstu vrlo znaĉajno. Religija je praksa koja se putem obiĉaja i

²³ Grafiĉki prikazi na sve tri slike dobiveni su u programu Gephi (<https://gephi.org/>)

²⁴ Oblikovanje domene pojma „religija“ dobiven je pomoću cypher upita u bazi Neo4j: MATCH path=(n:Lemma{lempos:"religija-n"})-[r:koordinacija]->(f:Lemma)-[r2:koordinacija]->(fof:Lemma) WHERE f.lempos ENDS WITH "-n" AND fof.lempos ENDS WITH "-n" RETURN path.

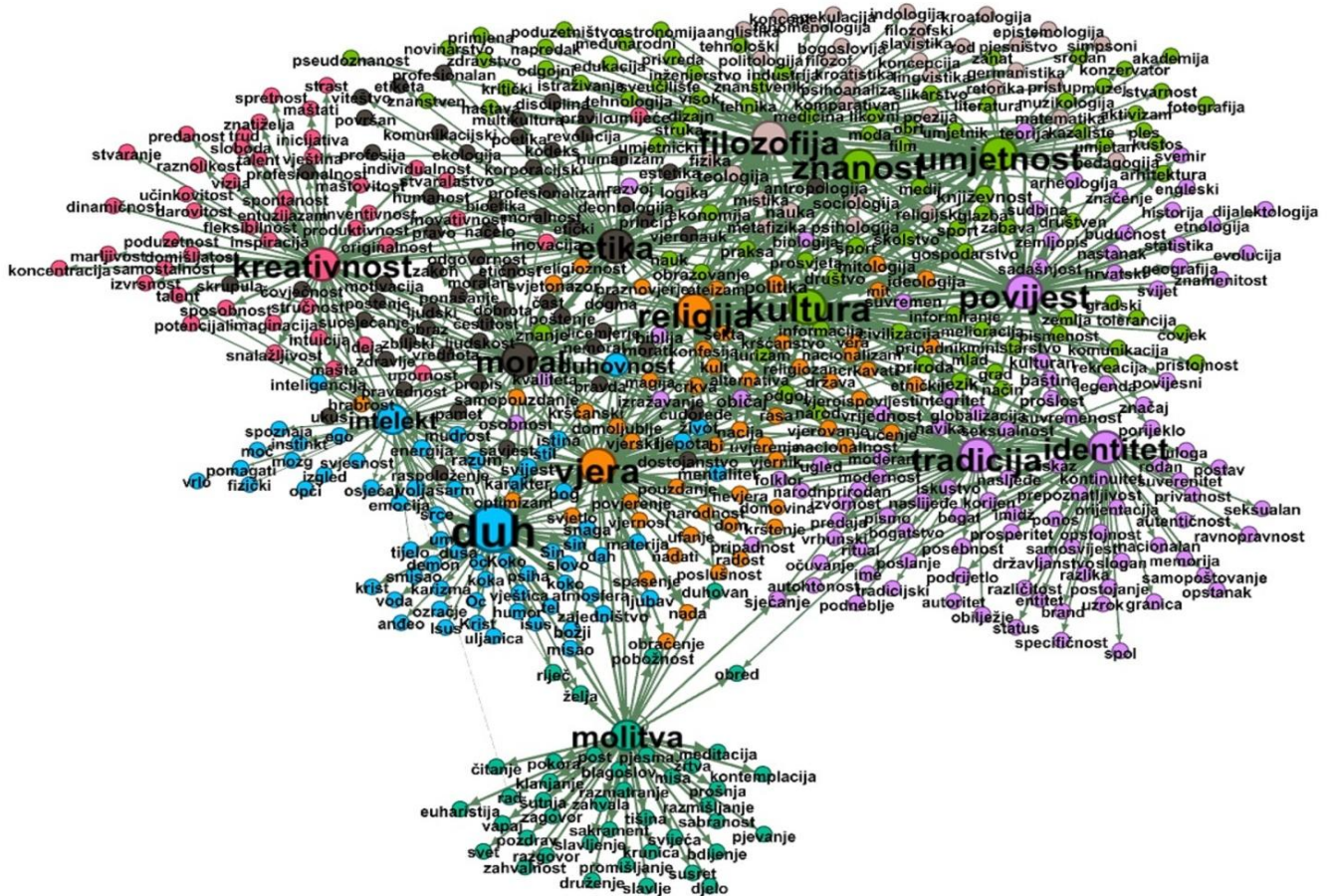
²⁵ Kao i grafiĉki prikazi, svi navedeni izraĉuni dobiveni su u programu Gephi.

pozivanja na tradiciju održava i opetovano učvršćuje. Kako su običaji sastavni dio življene kulture, tako će i religija biti dio iste – teško odvojiva i utkana u svakodnevne živote ljudi i njihovih navika. Kao dobar primjer možemo navesti božićne prakse i rituale koji predstavljaju mnogo više od njihovog uskog religijskog značenja. Danas, kada su uklopljeni u potrošačko društvo i nove potrebe, adaptira²⁶ se prvotna religijska funkcionalnost i postaje mnogo više od toga. Uz to, blagdan Božića više nije samo jedan dan, već je čitav prosinac obilježen blagdanskim raspoloženjem te postaje privlačan, funkcionalan, zabavan za široku populaciju i kao takav dio popularne kulture. Ovo je samo jedan od primjera - mnoge su se pak religijske prakse održale putem liturgijskih svetkovina, posebice u manjim zajednicama.

Niz nadalje potvrđuje pretpostavke o konceptualnoj jačini religije povijesno isprepletenom sa drugim važnim fenomenima - *kulturom*, *vjerom* i na viskom mjestu sa *politikom*. Ovo je zanimljiva polazišna točka za istraživanje sekularizacije, koja se ne mora odnositi samo na onu službenu, već na kulturološku i vrijednosnu. Hrvatski se političari nerijetko pozivaju na kršćanske vrijednosti i tradiciju u svrhu korisnosti političkog djelovanja, a na slici možemo vidjeti i kako se u hrvatskom jezičnom diskursu religija povezuje s *nacijom*, *društvom* i *narodom*. Dok je *vjera* na drugom mjestu, *duhovnost* će biti pred kraj niza s najvećim brojem relacija. Religija je nerijetko konstitutivni dio identiteta država, posebice onih koje u nastojanjima očuvanja kohezije među članovima pozivaju na tradiciju i dugovječnost.

²⁶ Proširenje značenja ne mora biti na štetu onog postojećeg. Širenje značenja omogućuje supostojanje više njih, čak i različitih – istovremeno.

5.2. Analiza relacija sa leksemom duhovnost

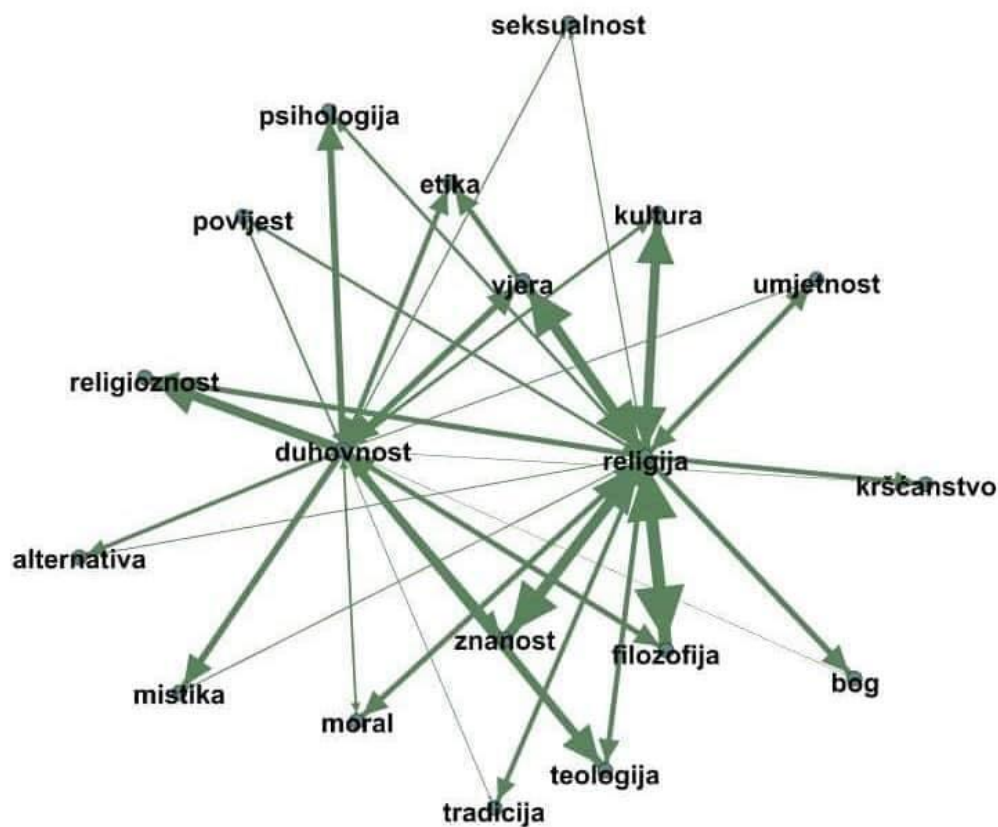
Slika 3. Analiza leksema *duhovnost*

Slika 3 koja prikazuje ukupno 500 čvorova i 941 vezu.²⁷ upućuje nas na postojanje nekoliko ključnih leksema koji se ističu učestalošću ponavljanja u relacijama sa duhovnošću. Ovdje ćemo redom nabrojati njih desetak, u grafičkom prikazu posebno istaknute. To su: *duh*, *kultura*, *vjera*, *religija*, *znanost*, *filozofija*, *povijest*, *umjetnost*, *tradicija*, *identitet*, *moral*, *identitet* i *molitva*. Odmah možemo uočiti veći broj preklapanja (Slika 4) i to sa leksemima *kultura*, *vjera*, *filozofija*, *politika*, *znanost*, *umjetnost*, *tradicija* i *moral*. Duhovnost, koja je predmet upita u najviše se relacija nalazi sa *duhom*, što je metafizički

²⁷Oblikovanje domene pojma „duhovnost“ dobiven je pomoću cypher upita u bazi Neo4j: MATCH path= (n:Lemma{lempos:"duhovnost-n"})-[r:koordinacija]->(f:Lemma)-[r2:koordinacija]->(fof:Lemma) WHERE f.lemposENDS WITH "-n" AND fof.lemposENDS WITH "-n" RETURN path.

koncept. *Religija* se nalazi na visokom mjestu, a obzirom na povijesno – ideološku klimu koja čini kontekst hrvatskog jezičnog diskursa, ne bi bilo neočekivano da se o duhovnosti govori sa kulturološkim i religijskim predznakom. Dok je religija usmjerena uglavnom kolektivnom identitetu, ovdje možemo uočiti i nekoliko leksema koji mogu biti individualno usmjereni, primjerice *duh* ili *kreativnost*. Oba se analizirana leksema nalaze u relaciji sa *znanošću*, ali kako je naglašeno prije, u ovom slučaju ne bi bilo moguće predvidjeti u kojem je to smislu.

5.3. Unija leksema religija i duhovnost

Slika 4. Unija leksema duhovnost i religija

Osim zasebnih prikaza, izrađen je i prikaz unije koji uključuje točke preklapanja u korpusu. Podebljane strelice ukazuju na pojmove koji se u relacijama pojavljuju učestalije, a neki od tih leksema su *filozofija*, *znanost*, *vjera*, *kultura*, *umjetnost*, *teologija*. Obzirom da

preostaje velik broj leksema koji se ne preklapaju, to nam sugerira na potrebitost i korisnost konceptualnog odvajanja koncepata u znanstvenim istraživanjima. Empirijska analiza može nam pomoći pri razumijevanju fenomena religije i duhovnosti, posebice ako kao unutarnji istraživači tome pridodamo iskustvenu dimenziju tradicijskih i kulturnih praksi te svakodnevne uvide u ideološku klimu vremena i razdoblja, koja se ponajviše formira kroz medijske reprezentacije. U opširnijem istraživačkom poduhvatu religije i duhovnosti sljedeći bi korak bio napraviti analizu iz engleskog korpusa tekstova u svrhu provođenja kros-kulturalne analize. Uspoređivanjem dobivenih rezultata, moglo bi se doći do korisnih uvida u pozadinske procese definiranja fenomena, kao i istražiti i usporediti socio-kulturne modele iz čijih vrijednosti nastaju. Interesi za područja koja će nadilaziti naše postojeće kulturalne premise svakako će doprinijeti i razumijevanju vlastitog socio-kulturnog podneblja i svjetonazora, jer kritičko-propitivačkim pristupom razvijamo alate i metodologije koje nam mogu biti od koristi za isto.

6. Međupovezanost fenomena

Ovo je posebno na snazi kada u obzir uzmemo međupovezanost svih fenomena te uspijemo uvidjeti kako naizgled različite sfere odlikuju sličnosti. Primjerice, slabljenje moći službenih religija na području organizacije i vođenja mnogih modernih nacionalnih država već spomenutih neo-liberalnih vrijednosti, jedna je od postojećih putanji koje su u novijoj povijesti uzele maha. Paralelno s tim, možemo uočiti i izrastanje konceptualno novih duhovnih praksi. One iz 70-ih godina prošlog stoljeća oslovljavaju se terminom New Age, a obuhvaćaju cijeli spektar novih duhovnih praksi, metoda, pristupa, filozofija i životnih stilova. Pokreti nisu nastali samostalno, već su sastavni dio ideologija koje su dominantne danas. Dok se u hrvatskom kulturnom miljeu duhovnost i religija velikom dijelom shvaćaju kroz tradicionalnu prizmu, što se svakako možemo povezati i sa državnom politikom koja se kroz

javni diskurs često poziva na kršćanske vrijednosti, duhovnosti možemo pristupiti i na neke druge načine. Kako će pokazati medijsko istraživanje, i u Hrvatskoj je prisutan trend prakticiranja duhovnosti koja izrasta iz globalizacijskih vrijednosti i novo-medijskih uvjeta, koji su se pokazali kao plodno tlo za formiranje onoga što ćemo nadalje u radu nazivati suvremenom duhovnošću.²⁸

6.1. New age pokreti i duhovnost novog doba

U fragmentiranoj struji novog doba na snazi su pokreti koji se i sami odlikuju takvim karakteristikama, a obrise formiranja vrijednosti koje su djelomično kompatibilne s onima u suvremenim trendovima duhovnosti možemo prepoznati u prethodno spomenutom New Age-u. Autorica Maja Dragun (2008) pokret opisuje kao „duhovnost koja nosi oznake psihologijskog obrasca, religijskog eklekticizma i sinkretizma, univerzalne mistike, ideja novoga doba i nove kulture te ponekad isticanih poveznica s prirodno znanstvenim svjetonazorom, ali na vrlo površnoj razini“, a ista se često dovodi u vezu i objašnjava uz pojmove popularizacije i komercijalizacije (Dragun, 2008: 1049). Iako je pokret relativno mlad, već se mogu prepoznati razlike dovoljno značajne da ukažu na potrebu za određivanjem konceptualne granice između njega i trenda nove duhovnosti. Tako je „rani new age bio obilježen *boomom* istočnjačke religioznosti, seksualnom revolucijom, mirovnim nastojanjima i hipi kulturom, dok u daljnjim desetljećima raste značenje psihologijskog i psihoanalitičkog pristupa, znanstvene paradigme te daljnjih sinkretičkih predložaka koji s istočnjačkom religioznošću često kombiniraju elemente zapadnog ezoterizma“ (ibid:1050). Nova se duhovnost smatra sastavnim dijelom kozmopolitske iz razloga što teži ideji nadilaženja religijskih meta-naracija. Pri tome se obično podrazumijeva pripadnost samo jednoj religiji koja je prema tome i jedina *prava*. Za razliku od toga, ideje nove struje misli proizlaze iz

²⁸Iako koristimo termin suvremene ili nove duhovnosti, fenomen ne zamjenjuje postojeće vrste religioznosti ili duhovnosti. Upravo suprotno – u radu se je pokušalo obuhvatiti više često kontradiktornih fenomena koji supostojе u isto vrijeme. Termin se koristi za konceptualiziranje postojećeg trenda u duhovnim praksama, kojima će se posvetiti u nastavnom dijelu rada.

poimanja religija kao sastavnica jednog velikog mozaika, koje kao takve predstavljaju ravnopravne fragmente istine (ibid: 1050).

Ono što čini jednu od najvažnijih postavki jest da pobornik nove duhovnosti može - ali i ne mora biti pripadnikom neke religijske tradicije te je legitimno da ono što jedni zovu bogovima, drugi doživljavaju i nazivaju svemirom ili energijom.²⁹ Kroz jezične formulacije i trans-disciplinarno posuđivanje pojmova djelomično se spajaju nekada gotovo nepomirljive sfere stoga, koliko god da je jezik sredstvo odvajanja ili nerazumijevanja, jednako je toliko spona povezivanja, čime se osnažuje novo diskurzivno polje. Autor Grassie (2008) promišlja o imenu i konceptu *boga*, za kojeg smatra da ga ljudi koriste kao uporište za referiranje na pitanja od ultimativne važnosti. Umjesto na pokušaje za dokazivanje postojanja istog, trebalo bi se usmjeriti na razumijevanje što pod tim, za mnoge različitim konceptom, ljudi podrazumijevaju (Grassie, 2008: 151). Treba dodati i kako je potrebno uvažiti značenje koje mu pripisuju znanstvenici u svojim istraživanjima, jer će o tome uvelike ovisiti rezultati i interpretacije. Sada je važno promisliti o tome da je razlog za sinkronijsku i dijakronijsku pluralnost vjerskih filozofija upravo u konceptualnom i značenjskom neslaganju i proučiti kako bi nam ti uvidi pomogli u daljnjim izazovima.

6.2. Propitivačke pretpostavke duhovnosti

Obzirom da postoje uvjeti i alati, vrijeme je da se duhovnosti intenzivnije počne pristupati ne samo kroz religijski smisao³⁰, već kroz smisao veće kvalitete življenja, održivog razvoja, ali i beziznimne pojedinačne i grupne odgovornosti za akcije i posljedice.

²⁹Treba se ograditi od upadanja u redukcionizam, jer duhovnost ne možemo tek tako izjednačiti sa energijom i lišiti je smisla kroz koji se definira. Prirodna znanost može nam pružiti uvide u postavke, no duhovnost je interpretacija onoga što na tome izrasta.

³⁰Ovo postaje rasprava sama za sebe - duhovnost se može odvojiti od religije, ali nikada neće postati neovisna i izolirana. Sve spiritualne prakse vremenom prerastaju u instituciju, o čemu se detaljnije govori u prvom dijelu rada.

Čovječanstvo je kroz povijest pronalazilo različite načine za izražavanje sebe i znanja o svijetu, a znanost i duhovnost, između cijelog spektra drugih, dvije su najveće pokretačke sile, iako njihovo prijateljevanje često nije bilo moguće. Dok su mnoge grane znanosti usmjerene na tehnološki i materijalni napredak koji je dosegao neslućene razmjere, duhovnost je okrenuta nutrini ljudskog bića i kozmosu u cjelini (Capra i Luisi, 2014: 275). No, ispreplitanje različitih pristupa čovječanstvu nije nešto novo pa su se znanosti i predmeti njihova interesa uspjeli donekle izmiriti kroz težnju nekom zajedničkom cilju, a to je veća razina sveukupnog razumijevanja svijeta i života. „Dodir s drugim kulturama potaknuo je razvoj brojnih humanističkih disciplina poput komparativne lingvistike, komparativne religije i antropologije koje su nezaustavljivo pokrenule kotač redefinicije europocentrične kulture judeo-kršćanskih korijena uporabom istog kritičkog mehanizma prvotno razvijenog za druge“, sažeo je Perak (2010: 238).

Osim što su društvene znanosti značajno doprinijele razumijevanju duhovnosti, tome se sve više otvaraju i znanstvena istraživanja koja se temelje na uvidima iz prirodnih znanosti, što je paradigmatički vrlo značajan zaokret. Ako ćemo govoriti konkretno o prirodnim znanostima, možemo uočiti kako su različite epohe obilježile ličnosti koje su svojim specifičnim znanstvenim pristupom radikalno preusmjerile dotadašnju struju misli, zbog svog susreta sa nekim neobjašnjivim fenomenima. Dovoljno je navesti Nikolu Teslu ili Alberta Einsteina, ali i kasnije poduhvate na polju kvantne fizike. Duhovnost je bazičan pojam jednako usmjeren ka unutarnjem i vanjskom svijetu, stoga, „kada kažemo da su znanstvenici poput Einsteina ili Bohra bili duhovna bića, mislimo na to da su imali snažnu želju da se približe, ili se čak identificiraju sa misterijima svemira“ (Capra i Luisi, 2014: 277). Tendencija razumijevanja znanstvenika da shvati ono što se svrstava pod duhovno, ide i obrnutom putanjom pa su poznate suradnje znanstvenika i Budista te osnivanja centara za

istraživanja svijesti kroz koje se nastoje steći novi važni uvidi, o čemu detaljnije pišu Capra u i Luisi u svojoj studiji sistemske znanosti (2014).

Duhovnost i znanost mogu biti u suglasju, no ne i njihovi ekstremizmi. Kao što religija može prijeći u radikalnu formu, koja potencijalno ugrožava koegzistenciju ljudi, tako i znanost nerijetko prijeđe granicu čime počne ugrožavati samoodržive sisteme i narušavati prirodnu ravnotežu. Baš tada se počinju stvarati nužni prostori za dijalog između te dvije sfere, jer se moraju aktivirati agensi i etičko propitivanje koji će zaustaviti potencijalne katastrofe i pronaći kompromisno rješenje za uravnoteženi suživot ljudi u svojem okruženju. Kada jedna grana znanosti postaje potrebna drugoj, tada bi trebao nastati sporazum, a jasno je potkrijepljeno u navodima autora Capre i Luisia da „znanost 'bez duše' vodi do katastrofe. I obrnuto, ne možemo razumjeti naš složeni svijet isključivo kroz duhovni pristup“, a čitava će budućnost ovisiti o ovoj (ne)ravnoteži (2014: 276). Stoga, jednako je važno uz vjerske ekstremiste uzeti u obzir da i znanstvenici mogu biti fundamentalisti koji će previdjeti ograničenost nekih teorija i tvrditi njihovu neupitnu točnost (ibid: 282).

6.3. Jezični izraz duhovnosti

To što se duhovno smatra neizrecivim, zapravo je paradigmatički ograničena premisa koja određene sfere svrstava u neznanstveno. Evidentan je strah kako će znanost potencijalno oslabiti religiju no, „uvijek postoji područje misterija koje okružuje znanstveno teorijsko istraživanje“ (Capra i Luisi, 2014: 279). Znanost će se uvijek susretati sa novim izazovima i dozom neobjašnjivog, a o misterijima se može govoriti u terminima vremena, jer je to obilježje fenomena koje je prolazno, sve dok se ne uspije objasniti. Kriteriji za postavljanje granica znanosti i *znanstvenosti* teorija tijekom razdoblja pokazali su se provizornim, a „sve što je znanstveno neobjašnjivo i nedokazivo može se nazvati i rubno znanstvenim. Taj naziv samo znači da je riječ o nekom području koje je izvan domašaja znanstvene metode, odnosno koje je znanstveno neobjašnjivo te unutar njega preostaju popularne metode nagađanja i

samo-zvanih interpretacija“ (Dragun, 2008: 1059). Znanosti se ne bi trebale jedne drugih pribojavati, već surađivati u svrhu sveukupnog boljitka, iako se to u povijesnim i suvremenim ideološkim ratovima zaista čini teško mogućim.

6.4. Duhovnost i sistemska znanost

Ako ćemo duhovnost shvatiti u proširenom smislu, potrebno je redefinirati i pojam znanosti, koji je također višestoljetni konstrukt sa simboličkim teretom. Sada više ne govorimo o bilo kojoj znanosti, već o sistemske znanosti u svojem visoko funkcionalnom obliku, koja nastoji slijediti putanju održivog razvoja. „Kada se duhovnost shvati kao osobni rast, povezan sa dubokim iskustvom povezanosti i pripadnosti svemiru kao cjelini, u kombinaciji sa snažnim osjećajem strahopoštovanja i zadivljenosti te sa poštovanjem za ljudsku i ekološku etiku, tada ni ne može postojati dihotomija između duhovnosti i znanosti, čak niti između religije i znanosti, ako ista u svojoj srži ima takvo iskustvo duhovnosti“ (Capra i Luisi, 2014: 282). Ovdje na snagu stupa holistički pristup i ekologija.

7. Nova duhovnost i mediji

Ono što je u ideji duhovnosti povijesno novo jest to što se kao nikad prije smatra sastavnim izrazom životnog stila i filozofije, gotovo besprijeckorno uklopljenog u eru konzumerizma i novih medija iz kojih naposljetku djelomično i izrasta. Nemoguće je dobiti zadovoljavajući uvid u razumijevanje fenomena globalizacije, komercijalizacije i popularizacije filozofije bez osvrta na medijsku sferu. Razlozi su evidentni: „mediji ne samo da utječu na način na koji vidimo i doživljavamo svijet, već su i sami produkt svijeta u kojem živimo“; a tehnološke su postavke u korelaciji sa postmodernom mišlju (Lister et al., 2009: 176, 179). Jasno je kako duhovnost o kojoj govorimo nije vezana samo uz internet, već se je kao ideja formirala mnogo ranije. Tu prije svega mislimo na televizijske i medijske kuće koje su velikom dijelom utjecale na razradu i popularizaciju ideja, kao i upoznavanje sa učenjima

njezin nositelja. Kako bismo pratili liniju misaonih cjelina rada, na ovom će se mjestu dati uvid u ključnu ulogu interneta u paradigmatškoj struji nove duhovnosti, dok će se problematika ostalih relevantnih medija razraditi u sklopu analiziranih primjera. Ne smijemo smetnuti s uma kako su duhovnost i religija uvijek bile posredovane medijskim formama koje se razlikuju obzirom na eru o kojoj govorimo, stoga će uvijek predstavljati važnu komponentu znanstvenog istraživanja.

7.1. Internet i društvene mreže

Suvremena duhovnost „dio je globalne kulture koja određene 'duhovne pakete' predstavlja javnosti i propagira ih uz pomoć medija, interneta ili popularne literature“, a ako je internet jedno od glavnih alata širenja, vjerojatno je da će i ciljana skupina biti veća (Dragun, 2008: 1051). Osiguravanje vidljivosti ovdje je ključno - internet je svojevrsna odskočna daska koja će poduprijeti i omogućiti vidljivost sadržaja ili pak platforma za postavljanje sadržaja koji nemaju svoj materijalni, fizički ekvivalent. Internet ne samo da je omogućio povezivanje sa drugim društvenim grupama, već i neke nove načine doživljavanja sebe (Lister et al., 2009: 209). Cijela se suvremena era s pravom može nazvati *internetskom erom* no, u radu se neće detaljnije ulaziti u povijest i narav interneta, jer je to tema za zasebnu studiju. Kako bi se izbjeglo pružanje površnih uvida, radije će se fokusirati na dijelove koji se smatraju važnima za predmet rada, a obuhvatit će se otvorenom definicijom interneta kao informacijskog sistema i globalne mreže koja je jedna od najvažnijih značajki globaliziranog doba. Kako je predvidio teoretičar Manuel Castells, „činjenica jest da je Internet postao naročito prilagodljiva tehnologija, podložna modifikaciji tijekom društvene primjene, te da vodi do čitavog mnoštva potencijalnih društvenih ishoda – koje treba otkriti iskustvom, a ne proglašavati ih unaprijed“ (Castells, 2003: 12).

Posebni naglasak stavljamo na društvene mreže koje su kao nikad prije omogućile formiranje javne sfere u prostoru dostupnom toliko velikom broju ljudi, čime postaju prostor

za oblikovanje, formiranje, opovrgavanje ili reproduciranje nekog mijenja. Pravo na informaciju i njihova veća dostupnost otvara mogućnosti omekšavanja dogmatičnosti, čime se stvaraju prostori za znanstvena istraživanja, ali u jednakoj mjeri plodno tlo za nove stereotipizacije. Duhovnost postaje ravnopravni globalizacijski ispolirani konstrukt, čije istraživanje zahtijeva otvoreni interdisciplinarni pristup.

Društvene mreže omogućile su jednu novu iskustvenu razinu globalizacije. Teoretičari novih medija Mučalo i Čop u kratkim su ih crtama definirali kao „mjesto susreta, kreiranja i komunikacije“, koje su kao takve dio participirajućih medija (2008:53).³¹ Važno je promisliti o tome kako će mrežno iznesena misao ipak imati uporište u čovjeku i fizičkom svijetu, a novo-medijski će okoliš svakako imati važnu ulogu u oblikovanju i prenošenju sadržaja, ali i bržem povezivanju. Internetska platforma i društvene mreže postale su mjestom gdje je to umrežavanje vidljivo. Omogućeni su neki sasvim novi načini širenja informacija i njihova adaptiranja – ali, proces je uvijek dvosmjernan. Logika novih medija također nastaje na impuls onoga što se kroz njih kanalizira. Analiza sadržaja dostupnog na internetu može nam dati korisne uvide i u samu mrežu. Tako struktura društvenih mreža neće ostati netaknuta, već će se u interaktivnom odnosu sa sadržajem prilagođavati i formirati, ali i postavljati svoja ograničenja.

7.2. Duhovnost kao životni stil

Za mnoga životna područja danas su smjernice dostupne nadohvat ruke – kako postati bogat, privući ljubav, ozdraviti, raditi željeni posao, postati najbolja verzija sebe, steći skladne odnose, biti sretan. Bilo da se radi o utjesi u sličnoj životnoj priči ili konkretnom savjetu iskusnije osobe, mnogi će za lijekom posegnuti u internet ljekarnu. Internetska duhovna scena obiluje trenerima osobnog razvoja, iskusnim i prosvijetljenim osobama ili pak duhovnim

³¹Značajka je participirajući medija mogućnost aktivnog sudjelovanja među milijunima drugih korisnika, na brže i jeftinije načine (Mučalo i Čop, 2008)

učiteljima, koji su svoja znanja odlučili podijeliti sa svijetom. Korijeni popularizacije ovih učenja isprepleteni su, stoga je njihove početke teško slijediti. Granica među literaturom i sadržajima popularne psihologije i savjetima duhovnih učenja ponekad je vrlo tanka, a često se prepoznaje u liniji dubine i sistematiziranosti pojedinih učenja, no obje naposljetku teže istom cilju – postizanju ravnoteže u svim životnim područjima, uključujući i onu između materijalnog i duhovnog.

8. ISTRAŽIVANJE 2: Medijska reprezentacija duhovnosti

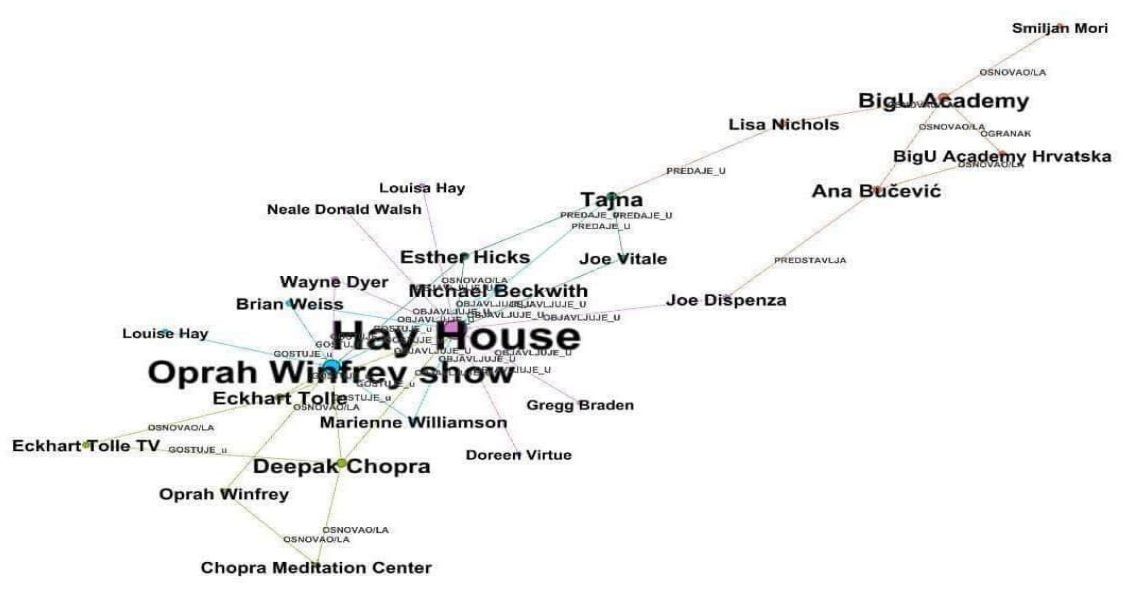
Jednom kad su iznesene misli i postavke važne za razumijevanje fenomena suvremene duhovnosti, možemo ozbiljnije pristupiti istraživačkom poduhvatu. Provedena je analiza medijskog sadržaja objavljenog na internetu, koji se tematski vezuje uz novu duhovnost. To znači da se autori sadržaja referiraju na metafizička i duhovna pitanja poput života, smrti, postojanja, duše, energije i slično, ali s naglaskom na njihovu neodvojivost od životnog stila i uspjeha. Istraživanje je započeto s pretpostavkom da su na snazi obrisi suvremene duhovnosti koja se, ako se promatra u odnosu na tradicionalne oblike definiranja pojma, odlikuje nekim novim značajkama. Važno je na ovom mjestu naglasiti kako ovo nije dominantan izraz duhovnosti danas, ali je radi svojih razmjera i relacija a drugim idejama duhovnosti, iznimno važan.

8.1. Ciljevi istraživanja

Cilj ovog istraživanja nije pružiti iznimno široki uvid u radove autora i analizu njihova značenja, već na temelju primjera prikazati jedan potencijalni način proučavanja nesagledivo širokog fenomena duhovnosti putem njegove medijske reprezentacije. Medijska analiza, obzirom na dostupnost i kompleksnost poveznica između točki istraživanja može sezati u nedogled, stoga je nužno postaviti okvirne granice izučavanja, obzirom na ciljeve kojima

težimo.³² U ovom je slučaju cilj ukazati na jedan od način formiranja i reprezentacije fenomena putem medija i mreže, kao i ulogu njihovih nositelja. Radovi su odabrani po sistemu povezanosti³³ i referenci na druge radove, na temelju već postojećih uvida i upućenosti u tematiku. Internet je bio alat istraživanja, ali i njegov predmet - obzirom da su svi materijali dostupni na internetskoj mreži.

8.2. Umreženost društvenih aktera

Slika 5. Umreženost društvenih aktera³⁴

Kao prvi primjer s razlogom je odabrana američka knjiga *Tajna* (2006)³⁵ i njezina ekranizacija, iako na prvo čitanje nema izravne veze s onim što smo na početku rada definirali duhovnošću. Međutim, ona je iznimno značajna jer predstavlja začetke nove paradigmatске misli sa postavkama koje će se kasnije provlačiti kroz rane radove svih navedenih autora, s vremenom oblikovane u filozofska i duhovna učenja. Obzirom da je utvrđeno da su svi autori na jednoj ili više razina povezani izrađen je grafički prikaz s tim podatcima (Slika 5).

³² Granice u ovom smislu predstavljaju polazišne točke za potencijalna daljnja istraživanja, a ne završetak jednog.

³³ Primjerice, na Facebook stranicama postoji opcija *Pages you may like*. Zatim, autori se u govorimo referiraju na druge autore, dijele istu izdavačku kuću, razvijaju zajedničke projekte ili sudjeluju u emisijama.

³⁴ Grafički prikaz dobiven je u programu Gephi.

³⁵ Bryne, R. (2006). *The Secret*. SAD, Beyond Words Publishing

Slika 5. vizualno nam predočuje umreženu strukturu, koju čine medijske utjecajne osobe i socijalni gurui, a njihove relacije doprinose stvaranju medijske reprezentacije duhovnosti. Iz toga proizlaze neke nove vrijednosti i formacije koje možemo analizirati prema ponuđenom socio-kulturnom modelu. U sljedećem dijelu predstavljeni autori, što je vidljivo iz prikaza, jednim su dijelom povezani putem izdavačke kuće u vlasništvu Louise Hay. Neki od njih su Michael Beckwith, Esther Hicks, Eckhart Tolle, Deepak Chopra, Marianne Williamson i Joe Dispenza. Kako što ćemo vidjeti kasnije, ova izdavačka kuća okuplja najpoznatija imena nove duhovnosti, a Hay se sama smatra jednom od začetnica i utjelovljenja vrijednosti koje nova struja misli predstavlja. Neki od autora ove izdavačke kuće – primjerice Beckwith i Hicks, predavači su u spomenutoj *Tajni*. Time postaju nositeljima institucionalnih uporišta nove duhovnosti na više razina te značajno sudjeluju u stvaranju i reprezentiranju novih vrijednosti, a kroz medijsko eksponiranje potvrđuju se njihovi radovi i djelovanje.

Mreža nas vodi dalje do Oprah Winfrey, čije su emisije značajno doprinijele popularizaciji *Tajne*, njezinih predavača i iznesenih ideja, koje je i sama javno zagovarala. U njima su kao gosti sudjelovali Michael Beckwith, Esther Hicks, Lisa Nichols i drugi, a česti su i njezini razgovori sa Louise Hay te autorima sa kojima surađuje. Time dobivamo potpuniju sliku njihove umreženosti, kao i uvid u enormnu ulogu djelovanja kroz ovakve strukture. Analiza će nas uputiti na zanimljive uvide i na dijakronijskoj razini ideja nove duhovnosti, što će se detaljnije razraditi u analizi. Relacije u mreži vode nas do posljednjeg analiziranog primjera – do autorice i regionalne motivacijske govornice Ane Bučević, i to putem Lise Nichols, koja je sudjelovala u prvom nastavu filma. Ona je zajedno sa Bučević, jedna od osnivačica *BigU akademije* za osobni rast i razvoj. Ovaj je slučaj značajan iz razloga što se „nastanak novih virtualnih zajednica utemeljenih na on-line komunikaciji interpretira

kao vrhunac povijesnoga procesa odvajanja lokacije od društvenosti prilikom oblikovanja zajednice“ (Relja i Šuljug, 2010: 146).

Zanimljivo je u ovoj analizi što nije važno od kojeg primjera krećemo. Obzirom da su svi na neki način povezani, od koje god da točke krenemo, prije ili kasnije dovest će nas do većeg institucionalnog uporišta koji je značajan za njezinu vidljivost i stvaranje. Tako su svi navedeni primjeri poslužili za stjecanje uvida u formiranje i popularizaciju fenomena nove duhovnosti, i svega što ono predstavlja. Kako bismo dali bolji uvid u važne sastavnice mreže te način i funkciju njihova umrežavanja, u sljedećem su dijelu pobliže opisane, nakon čega su izneseni zaključci koji se za analizu smatraju izuzetno važnima.

8.3. Nositelji ideja i medijski reprezentanti nove duhovnosti

8.3.1. Rhonda Byrne, *Tajna*

Možemo reći kako počeci popularizacije ideje da je čovjek kreator vlastitog života pomoću zakona privlačenja, koji odgovara na ljudske emocije i misli - započinje *Tajnom* (2006) Rhonde Byrne. Film koji je preveden u knjigu i kasnije dobio svoje nastavke, predstavlja paradigmatički zaokret nove misli zbog usmjerenosti na mijenjanje fokusa sa pasivnog na aktivnog pojedinca koji je sam odgovoran za sve ono što ima i što jest. U filmu svoje vizije, osim fizičara, iznose poduzetnici, vizionari, autori, terapeuti, metafizičari i drugi stručnjaci iz različitih područja. Takve su postavke očekivano naišle na nebrojene parodije i kritike³⁶, optužbe za političku nekorektnost, pseudo-znanstvenost sadržaja, neistinitost i zavaravanje, iako se pozivaju na zakone kvantne fizike. Izazvane debate na svoj su način pridonijele popularizaciji *Tajne*, a to je učinjeno i gostovanjem sudionika filma u *The Oprah Showu*, jer je voditeljica i sama poznata po promoviranju vrijednosti koje se iznose.

³⁶ Za primjer vidi: Ehrenreich, B. (2009). *Bright-sided: how the relentless promotion of positive thinking has undermined America*. New York: Metropolitan Books.

Tajna je iz publikacije i ekranizacije prešla i na mrežu stoga je danas dostupan velik broj sadržaja i mobilnih aplikacija sa savjetima za sva životna područja, s posebnim naglaskom na ono što se najbrže prodaje i svojevrsni je imperativ – novac i ljubavni odnosi. Popularnost iz prošlog desetljeća ne jenjava ni danas, stoga će se snimati i nova adaptacija *Tajne* sa Katie Holmes u glavnoj ulozi, a objavljeno je još desetak knjiga. Neke od njih namijenjene su ciljanim skupinama poput adolescenata. Službena Facebook stranica danas broji više od 9 200 000 pratitelja, a u opisu piše kao je misija tajne donijeti radost milijunima diljem svijeta.³⁷

8.3.2. Esther Hicks

Iako se u samoj *Tajni* ne govori direktno o duhovnim dimenzijama, već je naglasak na materijalnim i emocionalnim, zakon privlačenja u svojim je interpretacijama postao temelj i uobičajeni termin u filozofijama nove duhovnosti. Tu se prije svega referiramo na Esther Hicks iz prvog nastavka filma, autoricu izdavačke kuće *Hay House*, koja sebe predstavlja kao medij koji kanalizira duhovne poruke. Autorica je osam knjiga u kojima piše o zakonu privlačenja, moći namjere i emocija, od koji su najpoznatije *Traži, i bi će ti dano* (2007) te bestseller New York Timesa – *Novac i zakon privlačenja* (2008). Osim suradnji sa Louise Hay, često je gostovala u emisijama Oprah Winfrey.

Njezina se učenja temelje na kanaliziranim porukama koje iznosi na seminarima diljem svijeta, a na stotine snimki objavljeno je na službenom You Tube kanalu koji ima gotovo 200 000 pretplatnika.³⁸ Datumi seminara redovito se objavljuju na Facebook stranici³⁹ koju prati oko pola milijuna ljudi, kao i kratki motivacijski tekstovi koji pojašnjavaju postavke filozofije koju promoviraju. Pritom se koriste termini kao što su energije izvora, vibracijska realnost, emocije, svemir, kreacija, manifestacija, zahvalnost i niz srodnih. Učenja

³⁷ Link: <https://www.facebook.com/theseecret/> [5.12.2017.]

³⁸ Link: <https://www.youtube.com/user/AbrahamHicks> [6.12.2017.]

³⁹ Link: <https://www.facebook.com/Abraham.Hicks/> [6.12.2017.]

Ester Hicks u temeljima su učenja Ane Bučević, regionalne motivacijske govornice, na koju ćemo se referirati kasnije.

8.3.3. Oprah Winfrey – *The Oprah Show* i *Super Soul Sunday*

Oprah Winfrey, jedno je od najzvučnijih medijskih imena, a iza sebe ima *The Oprah Winfrey Show* koji je stekao status najdugovječnijeg i prema *New York Timesu*, najuspješnijeg tv-showa u Americi.⁴⁰ Ova društveno angažirana voditeljica naklonost publike i s pravom rečeno – obožavatelja, stekla je uvijek aktualnim, svakodnevnim i inspirativnim pričama javnosti poznatih i nepoznatih ličnosti koje su gostovale u njezinoj emisiji. Svoju vlastitu životnu priču – obilježenu tragičnim djetinjstvom i kasnijim karijernim uspjesima, često koristi kako bi inspirirala druge ljude. Njezin službeni Facebook profil⁴¹ danas broji gotovo 12 milijuna pratitelja, a nakon što je ugasila popularni show, zamijenila ga je službenom mrežom *The Oprah Winfrey Network 2011*, u sklopu koje je pokrenula za ovaj rad vrlo značajnu emisiju *Super Soul Sunday*, koja je osvojila nagradom Emmy za najbolju emisiju.

Dok je prethodni tv-show pokrивao čitav raspon aktualnih tema, nova se emisija posvećuje prvenstveno duhovnim i životnim filozofijama. U službenom opisu stoji kako je to „prosvjetljujući i inspirativni program osmišljen kako bi gledateljima pomogao da probude najbolje iz sebe i otkriju dublju povezanost sa svijetom oko sebe. Emisija sadržava razgovore između Oprah i najpoznatijih mislilaca, autora, vizionara i duhovnih vođi u kojima istražuju teme i pitanja koja se tiču sreće, osobnog zadovoljstva, duhovnosti, svjesnog življenja“.⁴² Kako je vidljivo u grafičkom prikazu, u njezinim su emisijama gostovali Eckhart Tolle, Wayne Dyer, Brian Weiss, Michael Beckwith i drugi. Razgovori iz svih sezona, kojih za sada ima 8, dostupni su na službenoj web stranici⁴³, a Facebook profil ima gotovo pola milijuna

⁴⁰ Izvor: <https://mediadecoder.blogs.nytimes.com/2009/11/19/oprah-winfrey-to-end-her-talk-show/?hp&emc=na> [5.12.2017.]

⁴¹ Link: <https://www.facebook.com/oprahwinfrey/> [5.12.2017.]

⁴² Izvor: https://www.facebook.com/pg/SuperSoulSunday/about/?ref=page_internal [5.12.2017.]

⁴³ Link: <http://www.oprah.com/app/supersoul-sunday-full-episodes.html> [5.12.2017.]

pratitelja.⁴⁴ Uz sve navedeno, aktivna je kroz svoju dobrotvornu organizaciju *Oprah's Angel Network*, klub knjiga i magazin. Oprah Winfrey dobar je primjer kako današnja medijska osoba gotovo nikada neće imati samo jedna zanimanje niti djelovati kroz jednu platformu, već je umrežena na više mogućih načina. Njezine su emisije i mreže postale platforma za reprezentaciju i popularizaciju pitanja koja su dugo bila rezervirana za privatnu sferu.

8.3.4. Louise Hay – Hay House

Autorica koja je preminula u vrijeme pisanja rada sa prijašnjih devet desetljeća životnog vijeka, javnosti je znana po svojim afirmacijama za zdrav i sretan život. U izravnu je vezu dovela način razmišljanja sa zdravstvenim stanjem organizma i života u cjelini, što se nalazi u temeljima alternativne medicine. Smatra se jednom od začetnica pozitivne psihologije i vodećom osobom pokreta za transformaciju i samo-pomoć koji je obilježio ovu i drugu polovicu minulog stoljeća. Njezin prepoznatljiv pristup savjetovanju i dugogodišnji rad rezultirali su osnivanjem medijske i izdavačke kuće *Hay House* koja je posvećena transformaciji uma, duha i tijela, a objavljene su stotine knjiga i ostalih materijala najpoznatijih imena suvremene duhovnosti Time se ovaj primjer može smatrati reprezentativnim kada je riječ o komercijalizaciji i stvaranju svjetski uspješnog poslovanja koje se temelji na načelima samo-pomoći, osobnoj i društvenoj transformaciji. Njezina prva knjiga *Kako izliječiti duh i tijelo* objavljena je 1976. godine, i to kako piše u opisu službene Facebook stranice, davno prije nego što je bilo popularno govoriti o vezi između duha i tijela.⁴⁵ Stranicu prati više od 2 500 000 ljudi, a na njoj stoji opis kako su „kroz Louiseine iscjeliteljske tehnike i pozitivnu filozofiju, milijuni ljudi naučili kako stvoriti više onoga što

⁴⁴ Link: https://www.facebook.com/pg/SuperSoulSunday/about/?ref=page_internal [5.12.2017.]

⁴⁵ Izvor: <https://www.facebook.com/louiselhay/> [5.12.2017]

žele u životu, uključujući više dobrobiti za tijelo, um i duh.“⁴⁶ O globalnim razmjerima njezinih učenja svjedoči prevođenje knjiga na više od 20 svjetskih jezika.

8.3.5. Eckhart Tolle

Jedan od autora spomenute izdavačke kuće, čovjek je koji tvrdi da je u dvadesetima doživio duhovnu preobrazbu, koja će mu potom poslužiti kao izvor inspiracije za pisanje i predavanja diljem svijeta. Publicist je i autor knjiga iz područja psihologije i duhovnosti novog doba, kojeg će mnogi povezati sa prodajnom uspješnicom *Moć sadašnjeg trenutka* (1997) u kojem je sažeta bit njegove filozofija življenja. Na svojoj službenoj web stranici⁴⁷ Tolle je predstavljen kao učitelj i jedan od najutjecajnijih duhovnih vođa današnjice, a njegov su rad priznale poznate ličnosti poput Oprah Winfrey, Lise Ward, Jima Carrey-a i Deepak Chopre. Stranica nudi mogućnost pretplate na novosti, besplatne mrežne sadržaje koji podrazumijevaju knjige, video i audio zapise, ali i mogućnost nabave njihove materijalne inačice. Na Facebooku je aktivno nekoliko grupa i stranica koje promoviraju ova učenja, a u radu će se spomenuti *The Power of Now and A New Earth*⁴⁸, koja sadržajem i interakcijom među članovima podsjeća na neku vrstu mrežnog psihološkog savjetovanja, gdje odgovori na pitanja proizlaze iz osobnih iskustava i interpretacija članova grupe. Danas broji približno 50 000 članova i najbrojnija je grupa njegovog učenja. Dok grupa ima ulogu interaktivne zajednice, u kojem su članovi ti koji aktivno pridonose stvaranju sadržaja, službena Facebook stranica⁴⁹ platforma je za promociju i dijeljenje sadržaja te je informativnog karaktera. Okuplja veći broj pratitelja– njih više od 1 700 000, a kako stoji u opisu, Tolle je kreirao stranice „kako bi pomogao u nadilaženju buke misli, pobuđivanju duhovnosti i otvaranju

⁴⁶ ibid.

⁴⁷ Link: <https://www.eckharttollenow.com/> [5.12.2017]

⁴⁸ Link: <https://www.facebook.com/groups/EckhartTollePoNANE/> [5.12.2017]

⁴⁹ Link: <https://www.facebook.com/Eckharttolle/> [6.12.2017]

prema novim načinima bivanja u svijetu. Nudi neposrednu inspiraciju i vodstvo za fokusiranje na sadašnji trenutak“.⁵⁰

8.3.6. Deepak Chopra

Echart Tolle imao je suradnje i intervju sa Deepak Choprom, filozofom i duhovnim učiteljem sa više od 2 milijuna Facebook pratitelja⁵¹. Na svakodnevnoj bazi objavljuje sadržaje na društvenim mrežama, a ima i bogati opus izdanih knjiga. Iako slušanje njegovih govora na engleskom jeziku podrazumijeva određeni napor, ovaj Indijac pokriva zaista širok spektar tema - govori o svemiru, svjesnosti i kolektivnoj svijesti, kvantnoj fizici, umu, egu, mozgu, bogu, zdravlju, meditaciji, boli, duhovnosti. Autor sa zavidnom količinom znanja i publikacija poznat je i po svojoj doktorskoj pozadini i djelovanju u području alternativne medicine, a 1995. godine osnovao je i *Chopra Center for Wellbeing* u Kaliforniji, čime je učvrstio svoju internacionalnu karijeru i djelovanje. Aktivan je na svim većim društvenim mrežama, a često kao način komunikacije koristi prijenose uživo, gdje se nerijetko pojavljuje sa svojim „spiritual badass“ natpisom na majici. U sklopu svog centra za meditaciju, Chopra je u suradnji sa Oprah Winfrey proveo projekt za 21-dnevno iskustvo meditacije, nudeći vođene audio snimke kroz interaktivni program, dostupan na bilo kojem uređaju nove tehnologije, a sve s ciljem približavanja meditacije kao jednostavnog i zabavnog alata za kojeg se vjeruje da donosi nebrojene dobrobiti umu, duhu i tijelu.⁵²

8.3.7. Ana i Nada Bučević

U ovom dijelu rada valja spomenuti i dvije Hrvatice koje se svojim knjigama, video-sadržajima na YouTube kanalima i profilima na društvenim mrežama ističu u balkanskoj regiji. Njihov se pristup odlikuje interaktivnošću, posebice ako se osvrnemo na Facebook i Instagram profile na kojima redovito sa velikim brojem pratitelja dijele informacije iz

⁵⁰ ibid.

⁵¹ Link: <https://www.facebook.com/DeepakChopra/> [7.12.2017.]

⁵² Link: <https://chopracentermeditation.com/> [6.12.2017.]

privatnog života. Ana Bučević dobitnica je YouTube nagrade za broj pretplatnika, kojih njezin kanal *Safari Duha* ima gotovo 120 000⁵³. Putem video uradaka ili javljanima uživo na društvenim mrežama, odgovora na pitanja ljudi znatiželjnih kako privući i ostvariti ljubav, skladne partnerske i obiteljske odnose, manifestirati materijalno obilje, posao iz snova, sreću i zadovoljstvo na svim područjima života te pobijediti bolest. U svojim se govorima gledatelju obraća jedan na jedan, često se referirajući na učenja Esther i Jerry Hicks, Neale D. Walsha ili Eckharta Tollea, pojednostavljujući ih i sugerirajući na njihovo detaljnije čitanje.

Kao i kod Esther Hicks, njezina se učenja temelje na vjerovanju u postojanje *vortexa*, kao „vrtloga jedne pozitivne energije koja se nalazi na jednoj drugoj dimenziji koju mi ne vidimo jer smo fizička bića. Tu se nalaze svi naši snovi, naše želje, naše ne-fizičko ja, jedna predivna “drugačija” stvarnost. Kako smo energija, mi smo i ne-fizička bića, ali ne-fizička bića u fizičkom biće. Dakle, produžetak smo ne-fizičkog bića.”⁵⁴ Na ovim se postavkama temelje većina srodnih učenja sa ovog područja, što u ovoj regiji nije bilo toliko javno poznato i široko prihvaćeno do popularizacije njihova rada i pristupa.

Sestra Nada Bučević također je medijski angažirana autorica, nešto više usmjerena na rad sa djecom i roditeljima te svakodnevna nadahnuća, čemu su i posvećene njezine knjige. U objavama na društvenim mrežama nerijetko se referira na religijska pitanja i biblijske ličnosti poput Isusa Krista, pri čemu poziva na osobno propitivanje metaforičnosti i vrijednosti kojih kršćanski nauk promovira. Sestre Bučević održavaju seminare, radionice, edukacije i individualne konzultacije te vlastitim primjerom onoga što nazivaju „životom iz snova“ nastoje inspirirati druge ljude na uvođenje promjena, uvjerenja i obrazaca te u svojim pristupima koriste postavke iz različitih grana.

⁵³ Link: <https://www.youtube.com/user/safariduha1/featured> [5.12.2017.]

⁵⁴ Izvor: <http://zakonprivlacnosti.com/ana-bucevic-sto-je-vortex/> [5.12.2017.]

Angažman Ane Bučević rezultirao je suradnjom sa Smiljanom Moriem, slovenskim motivacijskim govornikom i poduzetnikom. Time je postala jedna od suosnivačica *BigU akademije* koja „prva u svijetu udružuje direktnu prodaju i mrežni marketing s virtualnim treninzima osposobljavanja u području znanosti sreće, neuroznanosti, pozitivne psihologije i osobnog razvoja za pojedince, kao i za organizacije u cijelom svijetu“.⁵⁵ Ova umrežena akademija okuplja stručnjake različitih područja iz svih dijelova svijeta, a neki od njih su Brain Tracy, Mel Gill, Stefanie Hartman te Lisa Nichol – od ranije poznata iz prvog dijela tajne. Bučević je također bila komunikacijska partnerica seminara J. Dispenze u Hrvatskoj.

8.4. Kontra-primjer: JP Spears

Kada već govorimo o dosezima nove duhovnosti, valjalo bi spomenuti i neke kontra-primjere. Tu se ističe autor, komičar i trener osobnog razvoja JP Sears, koji u sklopu svog *Ultra Spiritual Life* serijala snima satirične video uratke u kojima pokriva široki raspon tema, koje se uglavnom odnose na smjernice za život u trendu - zdrav, produhovljen i ekološki osviješten. Njegov YouTube kanal *AwakenWithJP* broji više od pola milijuna pretplatnika⁵⁶, a u svojim uracima na humorističan način, doduše sa vrlo ozbiljnim pristupom, karikira probleme zagovornika veganstva, sirove hrane, prakticiranja joge, rekreacije, novih pristupa roditeljstvu i tako redom. *How to take yoga photos for Instagram*, *The terrorism of happiness*, *Raw Vegan Cooking – Cucumber Pizza*, *Religious about smoothies*, *How to make everything about you*, *Why am I always seeking attention*, nazivi su samo neki od njih, a nerijetko imaju više desetaka tisuća pregleda. Predmeti njegovih uradaka nisu samo tematski usmjereni, već se referira i na pristupe medijskih agenata u iznošenju filozofija – odgovaranja na pitanja pratitelja, javnog prikazivanja svoje svakodnevne rutine, pripremanja obroka i slično. No, obzirom na pristupe i upućenost u tematiku, cilj njegovog ironiziranja nije ismijavanje koje je samo sebi svrha, već njegove radove možemo poimati kao relevantnu kritiku prenamaglašavanja

⁵⁵ Izvor: <https://biguacademy.com/hr/> [7.12.2017.]

⁵⁶ Link: <https://www.youtube.com/user/AwakenWithJP/featured> [10.12.2017.]

koju popularizacija novih trendova zasigurno donosi. Uvidi izvana mogu uputiti na potencijalno upadanja u redukcionizam i površnost, čime se pretpostavljena funkcionalnost ideja nove duhovnosti proširuje u nekim drugim smjerovima. Također, on propituje vrijednosti koje duhovnost kao životni stil donosi, kao i načine (re)prezentacije istih.

Spears je autor knjige *How to be ultra spiritual – 12 ½ steps to spiritual superiority* (2017), čime podsjeća na publikacije popularne psihologije koje često nude načine za postizanje rezultata u samo nekoliko jednostavnih koraka. Njegova službena Facebook stranica⁵⁷ ima više od 2 milijuna pratitelja, što je u rangu sa nekim od autora o kojima smo govorili ranije. Analiza kontra-primjera jednako je važna za konceptualizaciju nove duhovnosti, jer svjedoči o aktualnosti i prisutnosti ideja koje postaju predmetom propitivanja. I ideje su nove duhovnosti nekad predstavljale alternativu dominantnim pristupima.

Kako će istraživanje pokazati, nositelji nove duhovnosti čiji su radovi, ideje i djelovanja radi primjera kratko predstavljeni u radu, jedni druge na različite načine podupiru. Tako je čest slučaj pisanja predgovora u knjigama, održavanja intervjua, dijeljenja sadržaja na društvenim mrežama, što je vrlo važna točka koje se je u ironiziranjima dotakao Spears. Primjeri su vidljivi na njegovoj službenoj web stranici na koju je postavio nekoliko osvrti i preporuka na knjigu, i to sa potpisima Buddhe, Tony Robinsa ili Krishne.⁵⁸ Na taj se način on ne dotiče samo tematskih sadržaja, već zadire dublje i dobro uočava mehanizme kroz koje se nova paradigma djelomično realizira. Time pruža protutežu naturalizaciji aktualnih društvenih praksi, ali i sugerira kako kritika ne proizlazi nužno iz same ideje nove duhovnosti, već iz njihove realizacije i interpretacije. Tako ćemo na društvenim mrežama primjerice, pronaći nebrojene stranice koje se bave idejama duhovnosti iz čega proizlaze neke sasvim nove struje.

⁵⁷ Link: <https://www.facebook.com/awakenwithjp/> [10.12.2017.]

⁵⁸ Link: <http://howtobeultraspiritual.com/> [10.12.2017.]

Kontra-primjer poslužio nam je kao početna točka u iznošenju nekih važnih zaključaka analize, a oni će se osvrtom na ostale primjere, u nastavku nadopuniti.

8.5. Novi pristupi duhovnosti

U sumiranju zaključaka proizašlih iz istraživanja, potrebno je nanovo vratiti se definiranju pojma duhovnosti. U prvom dijelu rada pružen je teorijski uvid u definiranje fenomena po sistemu socio-kulturnog modela, koji je važan jer ukazuje na potrebitost i opravdanost postojanja mnoštva, često kontradiktornih iskustava i definicija fenomena koja supostoje pod jednim nazivom. Dakle, socio-kulturna klima koja izrasta iz vrijednosti identitetskih grupacija djelomično će povratno utjecati na te iste sastavnice, što rezultira njihovim modifikacijama i stvaranjem novih vrijednosti. Ako ćemo ovaj proces uzeti kao adekvatan, tada će nas on navesti na zaključak da ne postoji univerzalna definicija, već samo ideja duhovnosti. To je ideja o tome što bi duhovnost mogla biti i kako bi trebala izgledati, obzirom na kontekstualne značajke te funkcionalnost i značenje za njezine nositelje. Iz tog je razloga duhovnost u teorijskom dijelu rada prikazana kao fenomen odvojiv od religije, odnosno kao bilo koja vrsta odnosa ljudi sa metafizičkim pitanjima. Ta se je definicija pokazala dovoljno širokom i adekvatnom za istraživanje onoga što smo nazvali novom duhovnošću, iako ona podrazumijeva i mnogo više.

8.5.1. Vrijednosti i funkcije nove duhovnosti

Istraživanje je pokazalo kako je nova duhovnost zapravo izraz cjelokupnog životnog stila, koji uključuje istovremeno njegovanje uma, duha i tijela. Na to nas upućuju i česti simbiotički odnosi psihologije, konvencionalne, alternativne i energetske medicine, neuroznanosti, duhovnosti i drugih pristupa, koji bi idejno trebali doprinijeti boljitku i uspjehu na svih razinama. Važno je spomenuti kako ideje nove duhovnosti ne zamjenjuju one već postojeće, već predstavljaju formacije koje su izraz neke nove vrijednosne i misaone struje koja ima stvarne nositelja, i shodno tome određene funkcije.

Obzirom da nova duhovnost uključuje pristupe koji su izuzeti iz mnogih tradicionalnih konceptualizacija, korisno bi bilo problematiku sagledati iz lingvističke perspektive, koja je važna za izražavanje novih značenjskih formacija. Dodavanje epiteta *novi*, stvara dodatnu konfuziju kada se stavi ispred već dovoljno značenjski zasićenog fenomena, stoga je nužno razraditi koncepte. Pri tome imamo na umu kako niti jedna ideja nije radikalno nova, već izrasta iz postojećih uvjeta. Područje i predmet istraživanja također će uvjetovati način definiranja fenomena. Bilo da proučavamo značenje duhovnosti unutar neke religijske zajednice ili pak kao fenomen od nje odvojen, moramo se upitati o funkcionalnosti duhovnih praksi, jer je to temelj njezina postojanja kroz vrijeme. U proučavanju nove duhovnosti, ne smijemo izuzeti ni logiku mreže koja je na specifične načine njezin sastavni dio.

8.5.2. Uloga mreže

U skladu s postavkama socio-kulturnog modela, internet možemo promatrati kao platformu koja je nastala na zahtjeve svoga vremena, jednom kada su za to postojali uvjeti. Internet ima mrežnu strukturu koju „sve češće susrećemo u svim područjima ekonomije i društva, gdje svojim rezultatima nadvisuju hijerarhijski organizirane korporacije i centralizirane birokracije“ (Castells, 2003: 11). To je na neki način i odlika nove duhovnosti – vrijednosti ne proizlaze iz samo jednog centra, već dolaze iz više izvora disperziranih izvora. Treba imati na umu kako ta mreža nije samo virtualna, već ju sačinjavaju stvarni akteri koji su povezani na mnogo više razina - medijski, poslovno, privatno. Umreženi, oni postaju nositelji kulturalnog modela i medijski su reprezentanti sustava vrijednosti nove duhovnosti u čijem stvaranju sudjeluju, ili se pak s istim razilaze. Kako smo vidjeli na primjerima, jedan od načina njihova umrežavanja jest međusobno podupiranje bivanja u mreži i osiguravanje vidljivosti. Treba imati na umu kako ta mreža nije tek površna, već dubinska struktura koja se formira kroz socio-kulturnu klimu i vrijednosno osnažuje kroz vrijeme. Kako možemo vidjeti

na primjeru emisija Oprah Winfrey i struje nove misli o zakonu privlačenja – vrijednosti su izrastale iz odnosa među sastavnicama. Tako, dok se zakonu privlačenja nije pridodala dublja duhovna dimenzija, njega se je elaboriralo kroz njezine emisije koje su tematski širokog raspona. Zakon je paradigmatički počeo biti sastavnim dijelom radova nove duhovnosti, a njezine su emisije danas posvećene osobnom rastu i razvoju kroz duhovna učenja. To je jedan od primjera gdje možemo uočiti dijakronijsko i sinkronijsko izrastanje sastavnica u mreži koja sa svojim akterima postaje nositeljem kulturnog modela vremena. Kada govorimo o mreži, tada ne govorimo samo o internetskoj platformi, već o obliku ljudske prakse koji je vrlo star (Castells, 2011:11). Mreža je postala način konceptualizacije fenomena, njegovih sastavnica i međuodnosa, što utječe na naš način razmišljanja. Tako će sve ono što internet predstavlja i kako funkcionira danas neminovno utjecati na formaciju misli i način razmišljanja ljudi. To postavlja nove zahtjeve za funkcionalnošću, čime se i institucije adaptiraju i mijenjaju.

8.5.3. Društvene mreže

Kada govorimo o novoj duhovnosti, velikim dijelom to se odnosi na njezinu medijsku reprezentaciju. Uloga je internetske platforme značajna jer osigurava vidljivost i dostupnost sadržaja, a posebnu pažnju dobivaju društvene mreže. Duhovnost je postala ravnopravna komponenta popularne kulture, a njezini nositelji također podliježe kriterijima popularnosti - primjerice prema broju pratitelja i reakcija na javne objave. Prisutnost aktera na mrežama osigurava im publicitet, koji se može definirati kao „djelatnost činjenja nekoga ili nečega vidljivim objektom percepcije, pozornosti i interesa, s određenim očekivanjem reakcije ili (možebitno povoljnog) stava prema istom, elementarni oblik komunikacije prisutan u svakoj kulturi“ (Splichal, 2014: 10). Osim što društvene mreže omogućuju vidljivost te samim time dostupnost i promociju sadržaja, na snazi je veći stupanj izravne interakcije sa pojedincima. Službene će Facebook stranice tako postati platforma informativnog karaktera koja će korisnicima omogućiti uključivanje putem opcije komentiranja ili pak izražavanjem

(ne)slaganja sa objavama. Svi izneseni komentari postaju vidljivi potencijalnoj publici, kao i tema za virtualnu raspravu među sudionicima.

Putem svojim nositelja – koji u skladu sa filozofijama iznose interpretacije svakodnevnih događanja na političkom i društvenom planu, sfera duhovnosti je kao nikad prije postala direktno involvirana u aktualnu problematiku. To je djelomično omogućeno jednostavnošću objavljivanja sadržaja sa kratkim vremenskim odmakom, ali i postojanjem platforme na kojoj su takve objave poželjne, što je čini dijelom javne sfere. Proširivanjem značenja duhovnosti kao osobnog odnosa sa metafizičkim pitanjima, duhovnost na neki način gubi auru svetoga i postaje funkcionalna praksa neodvojiva od svakodnevnice. Značajno je spomenuti kako je „uspon interneta omogućio nekolicini civilnih društvenih čimbenika, poglavito u području “alternativne politike” (npr. žene, religiozni sudionici, eko aktivisti, mirovni aktivisti, LGBT aktivisti, humanitarci) da djeluju na većoj skali i postanu vidljiviji i na nacionalnoj i na transnacionalnoj razini“ (Splichal, 2014: 18). Ovdje možemo smjestiti i izraze nove duhovnosti, koji se po mnogočemu razlikuju od nekih tradicionalnih postavki. Također možemo primijetiti kako specifična i ciljana skupina nove duhovnosti zapravo ne postoji, njezini pobornici mogu biti svi koji u učenjima pronalaze smisao, čak i ako su pripadnici već postojećih religijskih zajednica.

Možemo tvrditi kako je vidljivost i dostupnost informacija na mreži jedna od ključnih komponenti kojima se potencijalno može omekšati dogmatičnost često vezana u religiju, ali i duhovnost ako se poima kao njezin sastavni dio. U kombinaciji sa suvremenim znanstvenim istraživanjima koja se objavljuju, stvaraju se uvjeti za nove ideje duhovnih praksi koje će biti funkcionalnije. Međutim, dostupnost informacija⁵⁹ često ne podrazumijeva provjerljivost

⁵⁹ U radu ćemo u više navrata spomenuti važnost informacija i njihove dostupnosti bez ulaženja u dubinu problematike i ideoloških implikacija, kojih neprestano imamo na umu. Za primjer vidjeti: Gamson, W. et al. (1992). *Media Images and Social Construction of Reality*. Annual Review of Sociology, Vol. 18. str 373-393

njihove relevantnosti. Treba imati na umu kako informacije ne vode nužno razumijevanju, već nerijetko stvaraju plodno tlo za stereotipizaciju i predrasude.

8.5.4. Medijska reprezentacija duhovnosti

Razlog zašto smo analizu medijske reprezentacije započeli sa internetom leži u sistematičnosti – pri pristupanju ovako kompleksnom i slojevitom fenomenu kao što je nova duhovnost, potrebno je provizorno odrediti polazišnu točku. Obzirom da je internet bio i alat za pretraživanje i kontekst značajan za sam sadržaj, prva razina analize započela je time. No, kako je navedeno u uvodnom dijelu istraživanja, ne smijemo smetnuti s uma kako je formiranje nove struje misli i njihova popularizacija počela puno ranije te ima svoju institucionalnu pozadinu.

Iako je to samo jedna od mnogih izdavačkih kuća, za ovu je analizu od iznimnog značaja bio *Hay House*. Osnivačica Louise Hay na taj je način ono što se je dugo smatralo alternativnim pristupom učinila dostupnim, vidljivim i samim time više konvencionalnim. Pri tome mislimo na relaciju uma, duh i tijela, koja je zapravo odraz novijeg poimanja, značajno različitog od postavki kartezijanskog modela. Dominantan u znanostima minulih stoljeća predstavljao je okosnicu u postavkama znanstvenih istraživanja, s naglaskom na medicinu. Kombinacija duhovnosti, energetske medicine, vjerovanja u snagu uma danas se nerijetko kombinira sa metodama konvencionalne medicine.⁶⁰ Ovo možemo svrstati u šire područje transformacijskih pokreta koje obiluje publikacijama i sadržajima iz suvremenih istraživanja. Hay je odabirom autora i radova za publikaciju, na izravne načine sudjelovala u stvaranju mreže nositelja vrijednosti nove duhovnosti, kao i institucionalnih temelja. Sve je ovo imalo ulogu u načinima komodifikacije novih vrijednosti, čime je stvoren novi ideološki prostor na tržištu.

⁶⁰ Ovo ima svoje ideološke implikacije, stoga može poslužiti kao polazišna točka za neka buduća istraživanja.

Osim ove važne točke u mreži, spomenuli smo i važnost tv emisija i medijske kuće Oprah Winfrey. Kada bismo se odlučili na teoretiziranje ovog medijskog fenomena, to bi nas odvelo više od desetljeća unatrag u teorijske radove. Kako je fokus ove analize u većoj mjeri usmjeren internetu i društvenim mrežama, osvrnut ćemo se na ono što je kao poveznica relevantno. U analizi sadržaja nove duhovnosti u obzir trebamo uzeti činjenicu da su sadržaji nerijetko temeljeni na vlastitim iskustvima autora te potkrijepljeni stvarnim pričama iz života ljudi sa kojima su tijekom godina surađivali. Teoretičar Zygmunt Bauman primijetio je da se slični obrasci pojavljuju i u tv emisijama, kojih se je dotakao u svojoj studiji *Tekuće modernosti* (2011). On navodi kako će možda „zbog autoriteta osobe koja javno priča svoju životnu priču gledatelji pažljivo odgledati primjer, a postotak gledanosti porasti za koju tisuću. Ali možda je još lakše slijediti primjer pripovjedača koji nema takav autoritet, koji još nije poznat nego anonimna pa se i tu anonimnost može pretvoriti u potencijalnu dodanu vrijednost“ (Bauman, 2011: 70). Winfrey je reprezentativan primjer ove konstatacije, jer je ona, kao i njezini gosti poznata po javnim ispovijestima popraćenim snažnim emocijama. Ovo nas direktno navodi na promišljanje o javno-privatnoj sferi, čije je postavke obzirom na postojeću socio-kulturnu klimu potrebno u potpunosti redefinirati. Jedan od razloga privlačnosti filozofije nove duhovnosti vjerojatno možemo potražiti u naglasku na emocijama i pristupačnosti koja je postala popularna. Izgleda kako postavke nove duhovnosti, koja se dotiču i vrlo intimnih pitanja nisu nove, već izrastaju iz postojeće paradigme sa čijim je vrijednostima kompatibilna.

8.5.5. Duhovnost i konzumerizam

Ono što je važno primijetiti u analizi nove duhovnosti jest njezina uklopljenost u kulturu potrošnje pa su to sfere koje su na više razina kompatibilne. Konzumerizam nema smisla, ako se nema kome prodati roba, a nema ga ni duhovnost ako se ne može ispuniti jedno od postojećih obećanja – blagostanje na svim razinama, uključujući materijalno. Prema

mnogim autorima – duhovna sfera postojanja je važna, no ne smijemo zanemariti činjenicu da živimo u fizičkom, materijalnom svijetu, a sve što se u njemu zbiva izraz je ljudi i pokazatelj (ne)ravnoteže.⁶¹ Osim što se objavljuju i prodaju knjige, audio i video materijali, ulaznice za seminare, radionice i edukacije koje pokrivaju opsežan tematski spektar, akteri ne promoviraju samo proizvode, nego kompletan životni stil. Ono što je toliko privlačno u novoj duhovnosti jest naglasak na njezinoj funkcionalnost – razumijevanje filozofija, savjeta i smjernica te njihova primjena, prema njihovim bi jednadžbama značajno trebali doprinijeti kvaliteti svih sfera života. Tako je duhovnost postala kapital za razvoj novih proizvoda za tržište, ali i dala zamaha za širenje zanimanja u području edukacije, stručnih savjetovanja i motivacijskog govorništva.

Nerijetko se može naići na kritike upućene komodifikaciji i komercijalizaciji ovih učenja, no većina je sadržaja učenja dostupna javno i besplatno na internetu, što se koristi kao obrana od ovakvih optužbi. Na društvenim mrežama i kanalima, često su dostupne snimke sa seminara, video snimke, članci, e-knjige i reference na radove, dok se u knjigama i na seminarima detaljnije razrađuje problematika. Teoretičat Lipovetsky upućuje da duhovnost ne treba miješati ili poistovjećivati s potrošnjom, iako je jednim bitnim dijelom postala „proizvod koji treba komercijalizirati, sektor koji valja voditi i promicati“ (Lipovetsky, 2006: 83). Značajna promjena uočljiva je i u poimanju identiteta pojedinca te se paradigmatički okreće esencijalističkim poimanjima sebstva koje je trajnije od njegovog fizičkog postojanja, a ključ leži u autentičnosti. No, bilo da se radi o stvaranju identiteta ili njegovom otkrivanju – sredstva za to ostaju ista, samo je potrošnja usmjerena na različite produkte i usluge, a konzumerističke prakse nisu ugrožene.

⁶¹ Za primjer vidi: <http://alternativainformacije.com/2017/07/e-tolle-ne-posjedujemo-mi-stvari-nego-ono-sto-vjerujemo-da-posjedujemo-posjeduje-nas/> [8.12.2017.]

8.5.6. Zaključne misli: Što je *novo* u novoj duhovnosti

Nije nova samo ideja duhovnosti, već je evidentan paradigmatički zaokret struje misli suvremenog doba. Sve se više važnosti pridaje izrazu da je moguće biti duhovan, ali ne i religiozan. No, to ne znači da će nove vrijednosti i značenja ugroziti već postojeće religijske prakse, jer se one temelje na svojoj funkcionalnosti. Ono što je specifično za novu duhovnost je upoznatost sa duhovnim praksama iz različitih religija, koje se potom adaptiraju u nova učenja, ovisno od vjerovanja u njihovu korisnost. Za primjer uzmimo jogu, meditaciju ili kontemplaciju, pa čak i regresoterapijske pristupe. Kako uočava autor Šimić, „religije, posebno one povijesne, naviknute su širiti se po cijelom svijetu, inkulturirati se u okoliše, posve različite od onih u kojima su nastale, Zato, teoretski gledano, one nemaju nikakva razloga bojati se globalizacije, jer su nadnacionalne po samoj svojoj definiciji“ (Šimić, 2009: 748,749).

Ipak, bilo koja praksa imat će specifično značenje ovisno o kontekstu. Tako će sve više istraživanja ukazati na fizičke i psihičke dobrobiti koje meditacija može donijeti, no ona će se u životu poslovnog čovjeka ili budističkog svećenika, prakticirati za postizanje sasvim različitih učinaka. Joga je kao drevna istočnjačka praksa danas između ostalog način rekreacije i opuštanja, dok u kontekstu religijskih praksi poput Hinduizma, ima i mnogo dublja značenja. Dakako, jasno je i da se prakse mijenjaju unutar tradicija iz kojih proistječu.

Dok će za pojedince religija zaista davati veliki smisao i uporišnu točku u životu, mnogima će biti isprazna, a kako je sročio autor Perak: „rituali bez iskustva postaju tek automatizirane radnje; naracija o svetome bez iskustvene reference isprazno zamišljanje lišeno udivljenja, a filozofska rasprava suhoparno gomilanje logičkih argumenata“ (Perak, 2010: 238). Ovdje možemo potražiti jedan od razloga zašto se formira težnja za izdvajanjem od religijskih svjetonazora i traženju smisla putem vlastitih iskustava, a to će se manifestirati kroz stvaranje trendove nove duhovnosti. Kreiranje vlastite ideje duhovnosti i odnosa prema

metafizičkim pitanjima posredovano je dostupnošću velikog broja učenja i materijala, a silna količina informacija koja je pojedincu dostupna, može biti konfuzna i nerijetko kontradiktorna.

Sve se više u radovima društvenih teoretičara stavlja naglasak na važnost izučavanja duhovnosti suvremenog doba. Autor Ante Pažanin nastoji ukazati na integrativnu ulogu duhovnih znanosti⁶², u smislu da su one zajednički nazivnik onoga što nazivamo humanističkim i društvenim te prirodnim znanostima, koje su također izrazi čovjekova duha. Prema tome, duhovne znanosti objedinjavajuće su jer uzimaju u obzir i razmatranje cjelokupnog čovjekova djelovanja u vremenu u kojem postoji (Pažanin, 1995: 1995). No, ove je postavke potrebno dodatno proširi, a potencijalno je rješenje u onome što autori Capra i Louisi (2014) nazivaju sistemskom znanošću.

Provedeno istraživanje poslužilo je kao primjer jednog od načina na koji možemo pristupiti proučavanju kompleksnih fenomena kao što je duhovnost. Rezultati su potkrijepljeni nekim već postojećim teorijskim uvidima, koji daju dublju smislenost iznesenim postavkama, a ono što je važno za društvena istraživanja je njihova otvorenost ka daljnjim istraživačkim poduhvatima. To je i smisao na početku iznesene ideje *približne* znanosti Capre i Luisia (2014), pa će njihovi uvidi poslužiti kao završna točka rada.

9. SISTEMSKA ZNANOST

Kada u radu govorimo o interdisciplinarnosti i potencijalnom prijateljevanju među znanostima radi težnje nekim višim ciljevima, govorimo o holističku viziji systemske znanosti. Služeći se opsežnim uvidima i dubokim zadiranjem ispod površine, nastoje se obuhvatiti pitanja koja od pamtivijeka kolaju po umovima ljudi. Postavke i potporanj systemske znanosti

⁶² Pod duhovnim znanostima on podrazumijeva interdisciplinarnu znanost koja može biti korisna za razumijevanje odnosa čovjeka sa vremenom u kojem živi (Pažanin, 1995).

iznijeli su u svojoj opsežnoj studiji teoretičari Fritjof Capra i Pier L. Luisi (2014) koji fenomene promatraju kao mrežu međuovisnih sfera, a cjelinu kao veću od zbroja svojih dijelova. Za adekvatan odgovor aktualnim izazovima – društvenim, političkim ili ekološkim, potrebno je uraditi više na teorijskom i praktičnom planu, a prilagođavanje misaonog sklopa novim potrebama i fokusiranje na održivi razvoj i suživot, zahtijevat će i svjesno napuštanje nefunkcionalnih i zastarjelih dijelova postojećih obrazaca djelovanja.

Kako u studiji sintetiziraju autori, znanstvene metode i postupci koje važe za prirodne i društvene znanosti mogu se pratiti kroz tri koraka – sistemsko proučavanje uzoraka i bilježenje rezultata opažanja koji se vode kao znanstveni podatci, potom povezivanje rezultata koji se često radi točnosti nastoje bilježiti matematički i na kraju ponovna testiranja i eksperimenti kako bi se potvrdila ili opovrgnula točnost, nedostatci, odskakanja. Kod društvenih znanosti problem će zasigurno predstavljati pokušaji matematičkog prevođenja što može dovesti do redukcije rezultata opažanog fenomena (Capra i Luisi, 2014: 2). Možemo dodati i kako nam matematičke relacije ne mogu objasniti značenje koje iz njih proizlazi. Stoga, u suvremenoj znanosti kvantitativne metode više ne predstavljaju esenciju djelovanja, već se važnost pridaje i nekim drugim faktorima, što ovisi o disciplini (ibid: 2).

Znanost 21. stoljeća ukazala je na međupovezanost svih prirodnih fenomena, čija će svojstva proizlaziti iz suodnosa, što predstavlja izazov za znanstvenike i istraživače. Suvremena sistemska znanost ekološka je i holistički usmjerena supostojanju organizama i fenomena, za razliku od znanosti minulih stoljeća koja je u značajnoj mjeri znala biti mehanicistička i redukcionistička. Oba su modela izmjenjivala poziciju dominantnog ili podređenog kroz znanstvene misli, oblikujući paradigme koje su imale i svoja *mračna* razdoblja potkovana religijskim i političkim uvjetovanjima (ibid: 3-7).

Jasno je kako u pozadini svakog znanstveno-istraživačkog poduhvata obično stoji potreba i želja za razumijevanjem svijeta, a „novo znanstveno razumijevanje svih razina življenja – pojedinačnih organizama, društvenog sustava i ekosustava – temelji se na percipiranju realnosti koja nosi dubinske implikacije ne samo po znanost i filozofiju, već i za politiku, poslovanje, zdravstvenu skrb, obrazovanje i niz drugih životnih područja“ (ibid: 12). Društvene i humanističke znanosti često daju dozu potrebe za pronalaženjem smisla i dubinskog razumijevanja značenja fenomena, a zajedno sa ulaženjem u logiku funkcioniranja može se usmjeriti na cjelokupno poboljšanje kvalitete življenja i održivog sustava.

Ono što smo definirali sistemskom znanošću postavljat će pitanja o svijetu kakav je do danas stoljećima stvaran – o tehnologiji, ekologiji, životu suvremenog čovjeka potrošača u uvjetima globalizacijske i aktualne kulturalne, društvene i političke klime, a kako navode autori, „snažan interes za nelinearnost fenomena iznjedrio je cijeli niz novih i čvrstih teorijskih modela koji su drastično povećali razumijevanje mnogih ključnih životnih karakteristika“ (ibid, 12). Uz holizam, ključni koncept koji se ističe je ekologija - ne u svojoj najjednostavnijoj definiciji kao znanost koja proučava živa bića u interakciji sa okolišem, već kao prošireni koncept koji ukazuje na potrebu za održivim razvojem na svim razinama, uključujući načine društvenog, religijskog i političkog funkcioniranja, što zahtijeva modifikacije koje će podržati razumijevanje tog mrežnog sistema (ibid).

Za razumijevanje procesa stizanja do faze gdje holizam i ekologija postaju dominante postavke značajnog dijela znanstvenih paradigmi danas, potrebno je podsjetiti se i razumjeti proces znanosti kroz minula stoljeća. 19. stoljeće značajno je po revolucionarnim otkrićima u grani biologije, koja su vremenom dovela do većih saznanja o funkcioniranju ljudskih bića u cjelini sa prirodnim sustavom, o čemu detaljnije pišu autori Capra i Luisi (2014). Ako slijedimo tu znanstvenu nit, možemo stići do suvremenog stadija u kojem cjelokupni sustav poimamo kao mrežu, u kojoj će jedna promjena u većoj ili manjoj mjeri utjecati na sve ostale

komponente. Tada ne govorimo samo o biologiji i ekologiji kao sastavnici prirodnih znanosti, već o sveobuhvatnoj znanosti koja sve više teži sintetiziranju onoga što se je nekada dijelilo na prirodno, društveno i humanističko. Osnovna načela biologije i ekologije postala su proširena te samim time dostatna i za elaboriranje mnogo kompleksnijih društvenih fenomena, koja prekoračuju granice onoga što se je svrstavalo pod prirodne znanosti. To je rezultiralo već spomenutim širenjem koncepta ekologije koji se je prema spoznajama autora, oblikovao kroz dvije prepoznatljive faze, obzirom na predmet znanstvenog istraživanja (ibid: 12). Ono što imenuju „plitkom ekologijom“ odnosi se na površno razumijevanje prirodnih fenomena na način da se čovjeka stavlja u središte, istovremeno ga izdižući iz svoje okoline. U „dubokoj“ ekologiji produbljuje se i shvaćanje života stoga se ljudsko biće uranja u prirodu i ekološke sustave, čime na snagu stupa jedna nova paradigmataska smjernica, a fokus je na međupovezanosti i međuovisnosti svih fenomena (ibid; 12). Ovakva shvaćanja postala su čvrsti temelj sistemskih znanosti.

Razmišljanja o svijetu kao sustavu isprepletenih fenomena navela su autore do paradigmataska jednadžbe u kojoj izjednačavaju ekološku sa duhovnom svjesnošću. Oni razlažu tu postavku navodeći da „kad se koncept ljudskog duha razumije po modelu svjesnosti u kojem pojedinac osjeća pripadanje i međupovezanost sa svemirom u cjelini, postaje jasno da je ekološka osviještenost duhovna u svojoj najdubljoj biti.“ (ibid: 13). Ovdje dolazi do kulminacije novih značenja koja će nas na znanstvenom planu odvesti u neke nove, kompleksnije i izazovnije, ali i smislenije znanstvene svjetove.

10. ZAKLJUČAK

Rad na temu medijske reprezentacije nove duhovnosti, koji je prvotno zamišljen kao analiza novo-medijskog sadržaja potkrijepljena teorijskim uracima i pružanjem vlastitih uvida, zadobio je neke sasvim nove dimenzije. Iz jednostavnih razloga - rad je zahtijevao mnogo dublju teorijsku podlogu nego je to prvotno zamišljeno, kao i potrebu za detaljnijom razradom problematike. Ona na prvoj razini proizlazi iz pokušaja definiranja fenomena.

Potreba za definiranjem djelomično proizlazi iz potrebe za znanstvenom sigurnošću, no tek kada steknemo uvid u pozadinske procese koji oblikuju ideju fenomena, uvidjet ćemo da jedna sveobuhvatna definicija ne postoji. Kako su pokazali teorijski uvidi – kada govorimo o fenomenima, zapravo govorimo o njihovoj umreženosti i značenju koje proizlazi iz relacija, a kako je pokazalo provedeno istraživanje, ideje nove duhovnosti danas poimanju se kao sastavni dio životnog stila i filozofije. Duhovnosti stoga ne možemo pristupiti kao odvojenom fenomenu, jer su njegove vrijednosti direktno vezane uz stvarne nositelje i što je vrlo važno – medijsku reprezentaciju. Upravo u ovome leži ključ – ne postoji duhovnost, postoji samo ideja duhovnosti i njezino formiranje kroz socio-kulturne modele.

No, da bismo mogli pristupiti istraživanju fenomena, ipak je potrebno imati neku okosnicu - kao što smo u radu duhovnost definirali kao odnos pojedinca sa metafizičkim pitanjima. Definicija mora biti dovoljno široka i obuhvatna, da bi bila primjenjiva na predmet istraživanja, a da pritom ne ugrožava potencijalna dodatna značenja fenomena u određenom socio-kulturnom kontekstu. Tako je analiza ukazala na to da nova duhovnost nije samo odnos sa metafizičkim pitanjima, već u jednakoj mjeri odnos sa svakodnevnim stvarima. Naša je prvotna definicija time proširena obzirom na uvide, ali je i dalje relevantna postavka za proučavanje duhovnosti u nekim drugim kontekstima.

Iako je u više navrata tijekom rada spomenuto kako je na snazi *trend* nove duhovnosti, jasno je da se cjelokupna ideja ne svodi samo na ovu dimenziju. Istraživanje nove duhovnosti nikada nije samo to – to je propitivanje cjelokupne struje misli nove paradigme, a o njoj će nam jednako svjedočiti *mainstream*, kao i kontra-primjeri. Medijska reprezentacija samo je jedan od aspekata nove duhovnosti, koja proizlazi iz mnogo dublje životne filozofije, načina razmišljanja, relacije između uma, duha i tijela. U obzir trebamo uzeti i uvide iz medicine i prirodnih znanosti te mogućnosti koje nam era interneta i novih medija donosi. Rezultati provedenog medijskog istraživanja potvrdili su i proširili početnu premisu o isprepletenosti fenomena i primijenili je na neke nove razine. Gledajući iz perspektive systemske znanosti - niti jedno znanstveno istraživanje neće biti konačno, a ako ono otvara nove polazišne točke za daljnja istraživanja i pobudi znatiželju i motivaciju istraživača – njegov će cilj biti ispunjen.

11. LITERATURA

- Bauman, Z. (2011). *Tekuća modernost*. Zagreb, Pelago
- Bryne, R. (2006). *The Secret*. SAD, Beyond Words Publishing
- Capra, F. i Luisi, P. (2014). *The Systems View of Life. A Unified Vision*. Cambridge University Press
- Castells, M. (2003). *Internet Galaksija. Razmišljanje o Internetu, poslovanju i društvu*. Naklada Jesenski i Turk: Zagreb
- Dragun, M. (2008). *Konzumeristička obilježja današnje sinkretičko-eklektične duhovnosti*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb. Društvena istraživanja. God.17. Br.6 (98), [1047-1068.]
- Eagleton, T. (1991). *Ideology: An Introduction*. Verso, London – New York
- Gamson, W. et al. (1992). *Media Images and Social Construction of Reality*. Annual Review of Sociology, Vol. 18. [373-393.]
- Grassie, W. (2008). *The New Science of Religion*. Joint Publication Board of Zygon
- Lipovetsky, G. (2006). *Paradoksalna sreća. Oglad o hiperpotrošačkom društvu*. Biblioteka Antibarbarus
- Lister, M. et al. (2009). *New Media. A Critical Introduction*. Routledge: London and New York
- Matland, R. (1995). *Synthesizing the Implementation Literature: The Ambiguity-Conflict Model of Policy Implementation*. Journal of Public Administration Research and Theory, Vol. 5, No. 2. [145-174.]
- Mučalo, M. i Šop, S. (2008). *Nova publika novih medija*. Informatologia, God. 41. Br. 1 [51-55.]
- Perak, B. (2010). *Prema kognitivnoznanstvenom shvaćanju iskustvu svetoga*. Filozofska istraživanja 117–118 God. 30 Sv. 1–2 [237–267.]
- Perak, B. (2018) *The role of metonymy and metaphor in the construction of concept nation. A corpus based ontological-syntactic-semantic discourse analysis. Metaphors in the Discourse of the National*. U Šarić, Ljiljana and Mateuzs Milan Stanojević (ur.) *Discourse Approaches to Politics, Society and Culture Series*. John Benjamins (u pripremi za objavu).
- Relja R. i Šuljug Š. (2010). *Novi oblici rada u umreženom društvu*. Informatol. God. 43, Vol. 2. [143-149.]
- Searle, J. (2010). *Making of Social Reality. The Structure of Human Civilization*. Oxford University Oress

Splichal, S. (2014). *Masovni mediji između javnosti i javne sfere*. Medij. istraž. God. 20, Br. 1. [5-24.]

Šimić, J. (2009). *Religije i crkve pred izazovom globalizacije*. Filozofska istraživanja 116 God. 29 Sv. 4 [745–761.]

Tolvajčić, D. (2009). *Religijski pluralizam kao izazov za filozofiju religije: John Hicks*. Filozofska istraživanja God. 31 (2011). Sv. 1 [203-218.]

Web izvori

<http://howtobeultraspiritual.com/> [10.12.2017.]

<https://www.facebook.com/awakenwithjp/> [10.12.2017.]

<https://www.youtube.com/user/AwakenWithJP/featured> [10.12.2017.]

<https://wakeup-world.com/2011/07/12/scientist-prove-dna-can-be-reprogrammed-by-words-frequencies/> [10.12.2017.]

<http://alternativainformacije.com/2017/07/e-tolle-ne-posjedujemo-mi-stvari-nego-ono-sto-vjerujemo-da-posjedujemo-posjeduje-nas/> [8.12.2017.]

<https://www.facebook.com/DeepakChopra/> [7.12.2017.]

<https://biguacademy.com/hr/> [7.12.2017.]

<https://chopracentermeditation.com/> [6.12.2017.]

<https://www.facebook.com/Abraham.Hicks/> [6.12.2017.]

<https://www.youtube.com/user/AbrahamHicks> [6.12.2017.]

<https://www.facebook.com/Eckharttolle/> [6.12.2017]

<https://www.facebook.com/theseecret/> [5.12.2017.]

<https://mediadecoder.blogs.nytimes.com/2009/11/19/oprah-winfrey-to-end-her-talk-show/?hp&emc=na> [5.12.2017.]

<https://www.facebook.com/oprahwinfrey/>[5.12.2017.]

https://www.facebook.com/pg/SuperSoulSunday/about/?ref=page_internal [5.12.2017.]

<http://www.oprah.com/app/supersoul-sunday-full-episodes.html> [5.12.2017.]

https://www.facebook.com/pg/SuperSoulSunday/about/?ref=page_internal [5.12.2017.]

<https://www.facebook.com/louiselhay/> [5.12.2017]

<https://www.eckharttollenow.com/> [5.12.2017]

<https://www.youtube.com/user/safariduha1/featured> [5.12.2017.]

<http://zakonprivlacnosti.com/ana-bucevic-sto-je-vortex/> [5.12.2017.]

<https://www.facebook.com/groups/EckhartTollePoNANE/> [5.12.2017]